

Sysselsettingsutviklingen i Norge i forhold til i andre land

Erling Barth

Institutt for samfunnsforskning og ESOP, Økonomisk institutt, Universitetet i Oslo

Notat til Sysselsettingsutvalgets ekspertgruppe, Februar 2019

Innledning

I dette notatet sammenlikner jeg sysselsettingsutviklingen for Norge med utviklingen i andre land vi liker å sammenlikne oss med¹. Det gjelder de andre Nordiske landene, Danmark, Finland og Sverige, og det gjelder andre Europeiske land, Nederland, Storbritannia, Sveits, Tyskland og Østerrike². Avhengig av datakilder er tall for USA og ulike gjennomsnitt for OECD og EU også inkludert i sammenlikningen. Tidsperioden jeg ser på er fra 2000 til 2016. Som diskutert i mandatet for sysselsettingskommisjonen har Norge hatt en svakere sysselsettingsutvikling de siste årene enn mange andre land vi gjerne sammenlikner oss med. Hvorfor det?

Vi står oppe i en situasjon med økende globalisering, både i form av offshoring, handel og migrasjon. Samtidig foregår det en rivende teknologisk utvikling, med innføring av robotteknologier og digitale verktøy. Kan vår måte å organisere arbeidslivet på være en hindring nettopp i denne situasjonen? Mange vil hevde at en sammenpresset lønnsstruktur, særlig fra bunnen, kan gjøre det mindre attraktivt for bedriftene å ansette arbeidstakere med lavere formelle kvalifikasjoner, mindre erfaring i arbeidslivet, helseproblemer eller funksjonshemminger. Er det slik at sterke fagforeninger, både lokalt og sentralt, står i veien for nødvendige omstillinger? Bidrar vår sterke velferdsstat med sjenerøse forsikringsordninger til å passivisere folk og lokke dem ut av arbeidslivet, særlig de som i utgangspunktet er marginale arbeidstakere?

---

¹ Notatet er skrevet på oppdrag for Sysselsettingsutvalgets ekspertgruppe. Notatet trekker blant annet på arbeid gjort i NFR VAM-prosjektene Gender Segregation in the Labour Market og Changing Health and Skills Requirements in the Labour Market, NFR prosjektene Treff og Europa i endring, og arbeidet i forbindelse med CORE ved Institutt for samfunnsforskning.

² Disse landene er nevnt i oppdraget fra Sysselsettingsutvalget.

I artikkelen «Employment as a Price or a Prize of Equality» dokumenterte Kalle Moene ved Universitetet i Oslo og jeg at de nordiske landene, med en sammenpresset lønnsstruktur og generøse velferdsordninger, historisk har hatt høy sysselsetting, også for utsatte grupper, relativt til andre land (Barth og Moene 2014). I Barth, Moene og West Pedersen (2017) fant vi at Norge har mange på uføretrygd, men ikke mange på trygd i alt. Land med mange på uføretrygd er land med høy andel i jobb eller utdanning snarere enn det motsatte. Forskjellen på Norge og andre land består i stor grad i at det i mange andre land er flere som verken mottar trygd eller er sysselsatte. Samtidig dokumenterer vi i Barth, Moene og West Pedersen (2018) at ulikhetene øker i Norden som i mange andre land, både som følge av økt ulikhet i arbeidsmarkedet, særlig i Norge og Danmark, og som følge av innstramminger i velferdsstaten, særlig i Finland og Sverige. Er Norge i ferd med å bli et avvikende land i Norden, med fallende sysselsettingsrater som resultat? I så fall ville vi vente at nedgangen i sysselsetting skulle ramme utsatte grupper hardest.

En alternativ hypotese er at de relativt svake sysselsettingsratene skyldes en særnorsk konjunkturutvikling. Akkurat når vi skulle til å hente inn sysselsettingen etter finanskrisen, slik de andre landene holder på med, ble Norge rammet av svekkede forventninger om framtidig lønnsomhet i oljenæringen og et ras i oljeprisen.

I dette notatet diskuteres disse hypotesene med utgangspunkt i tall for sysselsettingsutviklingen mellom land. Jeg finner ingen støtte for at utviklingen har vært spesielt vanskelig for utsatte grupper i Norge i forhold til andre land, eller for en særnorsk langsiktig nedgang i arbeidstilbudet. Derimot synes tallene å gi støtte til hypotesen om en særnorsk konjunkturutvikling som hovedforklaringen bak nedgangen i Norge sammenliknet med andre land

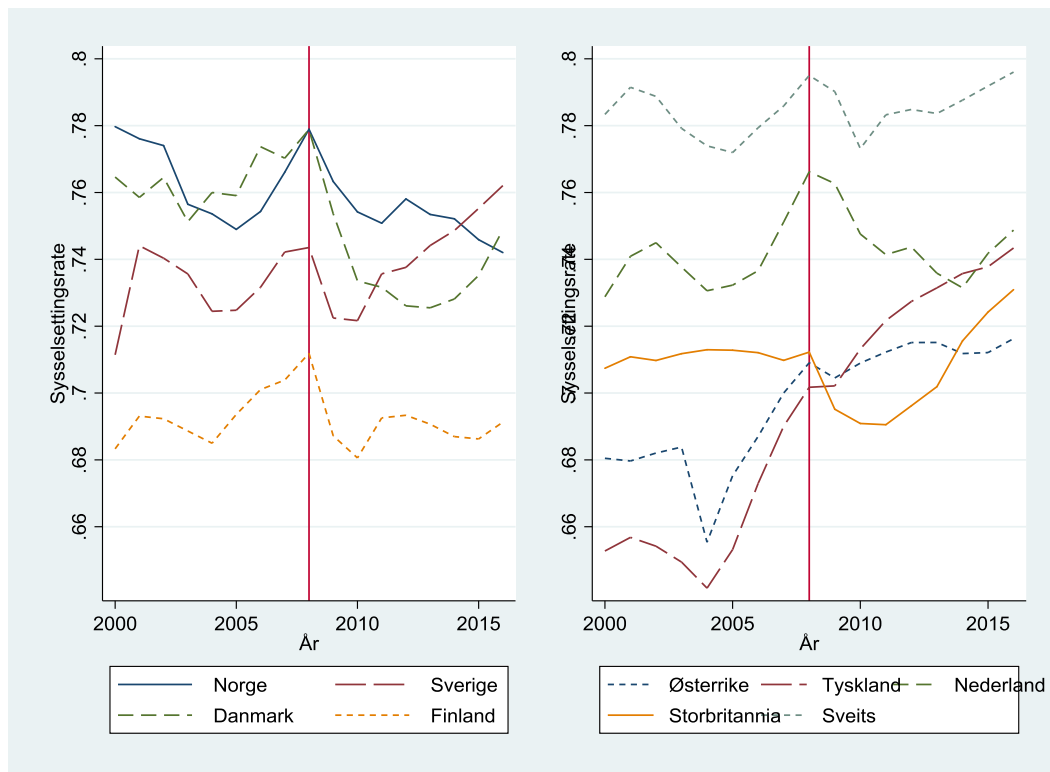
Hva er problemet?

Mens de fleste land vi liker å sammenlikne oss med har opplevd økte sysselsettingsrater etter 2010-2011, fortsatte sysselsettingsratene i Norge å falle. Figur 1 tar for seg sysselsettingsutviklingen de siste 17 årene, fra 2000 til 2016. Alle landene unntatt Storbritannia opplevde et fall i sysselsettingen i forbindelse med nedgangskonjunkturen i begynnelsen av 2000-tallet, etterfulgt av en sterk opphenting fram til 2008. Alle landene hadde en sysselsettingstopp i 2007-2008. Sveits, Norge og Danmark hadde klart høyest sysselsetting på topp. Så kom

finanskrisen, og alle landene, med unntak av Tyskland og Østerrike, opplevde et betydelig fall i sysselsettingsrater. Norge kom relativt bra ut av krisen, antakelig som følge av en kombinasjon av heldige endringer i bytteforholdet med utlandet og ekspansiv finanspolitikk.

Men etter 2010 har de andre landene oppvist økning i sysselsettingsratene, mens vi i Norge har hatt et fortsatt fall. Både Sverige og Tyskland, som hadde svært ulik utvikling gjennom krisen har sterk sysselsettingsvekst etter 2010. I Norge så det først ut som vi skulle ha samme opphenting, men etter 2012 har ratene falt. Innen 2016 er vi tatt igjen av både Danmark, Sverige og Nederland. Norge skiller seg særlig ut i forhold til andre land i de aller siste årene, nettopp når alle de andre landene er i ferd med å hente seg inn igjen etter krisen.

Figur 1. Sysselsettingsrater i utvalgte land, alder 15-64, 2000-2016

Kilde: Eurostat Labour force surveys. Se dataavsnitt for kilder og definisjoner.

Noen mulige forklaringer

Globalisering og teknologisk endring utfordrer sysselsettingen i de aller fleste land vi kan sammenlikne oss med. Spørsmålet er om Norge står spesielt dårlig rustet i denne situasjonen. Kan en sammenpresset lønnsstruktur, sterke fagforeninger både lokalt og sentralt og en sjenerøs velferdsstat gjøre det ekstra vanskelig å møte nettopp disse utfordringene?

Globalisering i form av økt internasjonal handel med land som Kina kan være en utfordring for arbeidstakere med lavere formelle kvalifikasjoner (Autor et al 2013). Det samme gjelder innvandring fra land med lavere lønnsnivå; norske lønntakere med kvalifikasjoner som likner på de som kommer utenfra opplever økt konkurranse.

Teknologisk endring har ført til økt etterspørsel etter ansatte med høy utdanning (Katz and Murphy, 1992). Dette ble opphavet til teorien om Skill Biased Technical Change (SBTC). I følge Autor and Dorn (2013) er SBTC nå i stor grad blitt erstattet med en polarisering i arbeidslivet, med økt etterspørsel både på topp og i bunnen av lønns hierarkiet, mens en rekke jobber i mellom-sjiktet har blitt eliminert eller redusert i omfang.

Begge disse utviklingstrekkene har også det til felles at de stiller nye krav til omstillinger, kanskje særlig når det gjelder kompetansekrav for de ansatte. Digitalisering og innføring av robot-teknologi er i en startfase (se for eksempel Acemoglu og Restepo 2017), og selv om de samlede sysselsettingseffektene er et omstridt tema, er det stor enighet om at den nye teknologien vil føre til endringer i oppgaver og kompetansekrav for de ansatte³.

Økte omstillingskrav er ikke noe særnorsk fenomen, men snarere noe som alle landene vi sammenlikner oss med også står overfor. Spørsmålet er om våre sammenpressede lønninger og sjenerøse velferdsytelser skaper ekstra utfordringer for oss denne situasjonen. På etterspørselssiden kunne sammenpressede lønninger gjøre det mindre attraktivt å ansette folk med lavere kvalifikasjoner, og på tilbudssiden kunne en sjenerøs velferdsstat virke i retning av lavere arbeidstilbud for marginale grupper som står i fare for tilbaketrekning fra arbeidslivet. Dette er arbeidstakere med lavere formelle kvalifikasjoner, ungdommer med liten arbeidserfaring, eldre med behov for oppdatering av kompetansen, og personer med funksjonshemninger og nedsatt

---

³ Se for eksempel litteraturen om polarisering i arbeidslivet med utspring i Autor og Dorn (2013) og artikkelen av Frey og Osborne (2017) som anslår at 47 prosent av alle jobber i USA er utsatt for å bli automatiserte.

helse, noe som det er mer av blant eldre. Spørsmålet blir i så fall om sammenpressede lønninger og sjenerøse velferdsytelser skaper ekstra utfordringer nettopp for marginal arbeidskraft hos oss i en slik periode.

En helt annen type forklaringer knytter seg til en særnorsk konjunkturutvikling. Oljeprissjokket i 2014 og utviklingen som bygget opp til denne, skapte en særnorsk konjunkturedgang som førte til økt arbeidsløshet, særlig på Sør-Vestlandet. Denne konjunkturedgangen i Norge kom samtidig med at opphenting etter finanskrisen tok fart i de fleste andre land. Den langsiktige nedgangen i tilbudet av arbeidskraft har også vært diskutert som en mulig årsak.

Endringer i velferdsordningene

De fleste landene vi sammenligner oss med har gjennomført innstramminger i velferdsordningene de siste 10-årene, samtidig som det har vært en bevegelse i retning av mer obligatorisk aktivering og arbeidslinjen. Innstrammingerne har dels vært en respons til kriser og arbeidsløshet som har slått inn i ulik grad i ulike land til ulik tid, dels en følge av økt inntektsulikhet som de aller fleste landene har opplevd, og dels et svar på en aldrende befolkning og bekymringer for lav sysselsettingsandel målt som andel av hele befolkningen. Grødem, Rasmussen, West Pedersen og Wagner (2019) gir en oversikt over endringene i inntektssikringsordningene i de landene vi ser på her. Alle landene, inklusive Norge, har gjennomført mer eller mindre omfattende reformer i pensjonssystemene. Mange av landene har også gjennomført reformer i de helserelaterte trygdeordningene og i arbeidsløshetsforsikringen. De følgende to avsnittene gir en kort oppsummering av andre endringer i inntektssikringsystemene mellom 2000 og 2015⁴ i de landene de tar for seg. For en omfattende gjennomgang, se Grødem et al (2019).

I Danmark ble det gjennomført en rekke generelle innstramminger i første halvpart av 2010 tallet. Den nåværende regjeringen har også gjennomført innstramminger i sosialhjelpssystemet. I 2012 ble maksimal varighet av dagpenger redusert til 2 år. De siste årene har det blitt gjennomført innstramminger i sosialhjelpssystemet og både unges og innvandreres rettigheter i trygdesystemet

---

⁴ I mange land pågår det omfattende reformarbeid hele tiden. Jeg begrenser meg til endringer som har blitt vedtatt før 2015 og som derfor kan ventes å ha hatt betydning for sysselsettingsutviklingen i den perioden jeg ser på. For omfattende gjennomgang av den aktuelle situasjonen, se Grødem et al (2019) og referansene der.

har blitt vesentlig innskrenket. I Finland ble inngangskravene til arbeidsledighetspenger liberalisert flere ganger mellom 2003 og 2010, men i 2010 ble flere av endringene reversert og både unges og innvandrernes rettigheter i trygdesystemet har blitt vesentlig innskrenket. I Sverige har blant annet takene for inntektssikringsordningene ikke blitt oppjustert med inntektsutviklingen ellers, og et jobbskatteavdrag innført i 2007 reduserte kompensasjonsgraden etter skatt. Barth, Moene og West Pedersen (2018), som bruker data fra det internasjonale Comparative Welfare Entitlement Dataset, finner også en innstramning i trygdeordningene i både Danmark, Finland og Sverige, men ikke i Norge.

I Nederland ble ansvaret for finansiering av sykepenger og uføretrygd overført til arbeidsgiverne. I 2002 ble det innført en gruppering av arbeidssøkere etter arbeidsevne, og etter 2004 har det blitt innført obligatorisk aktivering av sosialhjelpsmottakere. Aktivitetskravene for arbeidsføre ble økt i 2012 og 2015. Tyskland gjennomførte omfattende innstramminger i inntektssikringen for arbeidsløse, under de såkalte Hartz reformene mellom 2002 og 2005, med svekket inntektssikring ved arbeidsløshet og uførhet. I 2007 ble foreldrepengeordningen endret og knyttet til tidligere arbeidsinntekt. I Storbritannia ble det gjennomført omfattende endringer i 2007 i retning av obligatorisk aktivering, både når det gjaldt inntektssikring ved arbeidsløshet og uførhet; aktiveringspolitikken ble igjen forsterket i 2010, med økt fokus på arbeidsevnevurdering sammen med en omfattende forenklingkampanje rettet mot inntektssikringsordningene generelt der en rekke minstesikringsordninger ved arbeidsledighet og uførhet og såkalte arbeidsbetingede stønader samles i en felles inntektsprøvd minstesikringsordning.

Studier fra andre land

Det er ikke mulig innenfor dette notatet å gi et fulldekkende bilde av den internasjonale litteraturen som tar for seg sysselsettingsutviklingen de senere årene. OECD Employment Outlook gir årlige gjennomganger av utviklingen i alle landene. Her vil jeg bare trekke fram noen nyere arbeider som er spesielt innrettet mot å peke på faktorer bak den seneste utviklingen.

I USA har sysselsettingsutviklingen fått spesielt stor oppmerksomhet, nettopp fordi den har vært særlig svak. Opphenting etter finanskrisen har tatt lang tid, men det er allmenn enighet om at nedgangen i sysselsettingsratene for «prime age men» i USA er en mer langsiktig trend som bare

ble forsterket under finanskrisen. Et nyere arbeid av Abraham og Kearney (2018) oppsummerer forskningslitteraturen. De påpeker at nedgangen i sysselsettingsraten kommer på toppen av to trender som virker i motsatt retning: Den ene er økt sysselsetting blant eldre, og den andre er demografiske skift i som øker andelen personer i grupper som har høyere sysselsettingsrater (f.eks. utdanning). De legger derfor vekt på å forklare utviklingen innen gruppe, og innenfor aldersgruppen 25-54.

De finner at etterspørselsfaktorer, særlig økt handelsintegrasjon og innføringen ny teknologi som roboter, er de klart viktigste driverne bak nedgangen. Her støtter de seg mye på arbeidene til Autor et al (2013) og Acemoglu og Restrepo (2017). Tilbudssidefaktorer, som økt uføretrygding, har betydd noe, men betydelig mindre. De finner også at økt minstelønn, og økt andel menn i fengsel har betydd noe. De lister også opp en del andre faktorer som er nevnt i litteraturen, som økte problemer med «computer gaming» blant unge menn, økt narkotikabruk, herunder bruk av opioder, økt omfang av lisensiering av yrker, og problemer knyttet til omsorg for barn, som mulige men ikke kvantifiserbare faktorer.

Tyskland er derimot et land som har opplevd en sterk utvikling i sysselsettingen. Dustmann, Fitzenberger, Scönberg og Spitz-Oener (2014) drøfter ulike faktorer bak denne suksessen. De hevder at utviklingen av arbeidskraftskostnader per produsert enhet har vært avgjørende for denne veksten, og at utviklingen i forhandlingssystemet i Tyskland har gitt nødvendig lønnsmoderasjon. Selv om forhandlingssystemet er så å si uendret, har det skjedd en desentralisering fra bransje til bedriftsnivå over lengre tid. De argumenterer for at andre forklaringer, som Hartz reformen som endret velferdssystemene, hadde mindre betydning. De argumenterer også for at Tysklands rolle innenfor Euro sonen har spilt en mindre rolle enn det mange hevder. OECD Employment Outlook (2017) legger vekt på at sysselsettingsveksten i Tyskland særlig har kommet i eksportnæringer, og i offentlig sektor.

Et annet land som har gjort det godt er Sverige. Sverige har oppvist en rask og stabil opphenting av sysselsettingsnivået, selv om arbeidsløsheten, særlig blant ungdommer var høy. Flere faktorer har bidratt til dette bildet. Internasjonalt trekkes gjerne bruken av aktive arbeidsmarkedstiltak fram (se for eksempel OECD Employment Outlook 2015). Sammen med Danmark ligger Sverige på topp internasjonalt når det gjelder aktive arbeidsmarkedstiltak. Calmfors (2013, 2017) legger vekt på makroøkonomisk politikk knyttet til både finans- og pengepolitikk, og viser til at Sverige

hadde lært av krisen på 1990 tallet og blant annet konsolidert sin finansielle stilling før finanskrisen satte inn. Han peker også på at Sverige samtidig gjennomførte innstramminger i arbeidsløshetsstrygd, syketrygd og i pensjonssystemet.

Også i Sverige har lønnsveksten vært moderat i forhold til produktivitetsveksten, slik at produksjonskostnaden per ansatt er forbedret. Etter å ha avvirket det sentrale forhandlingssystemet på 1980 tallet, har det foregått en økende grad av re-koordinering i lønnsdannelsen i Sverige, blant annet med etablering av «Lönenormering» i 1997, der industrien avtaler først og blir lønnsledende. Dette mønsteret fikk betydning for lønnsdannelsen og bidro til lønnsmoderasjon i perioden etter finanskrisen (se f.eks. Lönebildningsrapporten 2011)

OECD Employment Outlook (2018) gir en fersk gjennomgang av sammenhengen mellom sysselsetting og system for lønnsforhandlinger. I samsvar med eldre litteratur fra 1980 og 1990 tallet, finner de at koordinerte forhandlingssystemer henger sammen med høye sysselsettings- og lave arbeidsløshets-tall. De finner også en positiv sammenheng mellom sysselsetting og koordinering når det gjelder sysselsetting for utsatte grupper. Det samme bildet bekreftes i gjennomgangen av «scoreboards» tidligere i samme publikasjon.

Landene har kommet seg ut av finanskrisen på ulike måter. Østerrike har i stor grad fulgt som en skyggeøkonomi til Tyskland. Storbritannia opplevde betydelige devalueringer tidlig i forløpet, og har hatt en moderat lønnsvekst i perioden etterpå. Finland møtte nye utfordringer, særlig med kollaps i IT sektoren, og har opplevd ytterligere økning i arbeidsløsheten. Nederland har gjennomført endringer i reglene rundt ansettelsesvern, desentralisert trygdeadministrasjonen og økt bruken av lønnstilskudd. Som vi skal se senere opplever så å si alle landene en sysselsettingsvekst blant eldre arbeidstakere, sannsynligvis i hovedsak på grunn av pensjonsreformer på ulike tidspunkter i de ulike landene. Bortsett fra Finland har alle landene i min sammenlikning kommet seg ut av finanskrisen, og hovedbolken av den sterke sysselsettingsveksten vi har sett i det siste kan tolkes som en opphenting. Unntaket er Tyskland og Østerrike, som ikke ble rammet av krisen i særlig grad. Men som vi skal se senere kan også utviklingen i Tyskland sees på som en langsom opphenting etter betydelige arbeidsløshetsnivåer etter gjenforeningen mellom øst og vest.

Data og definisjoner

De fleste tallene og figurene i dette notatet bruker data fra arbeidskraftsundersøkelsene (Labour Force Surveys) som Eurostat samler inn fra de forskjellige landene. Se <https://ec.europa.eu/eurostat/web/lfs/overview>. I Norge leveres tallene fra Statistisk Sentralbyrå. Eurostat legger ned et betydelig arbeid i å samordne opplegg, spørsmål og definisjoner mellom land, og tallene fra Labour Force Surveys er klart de mest sammenliknbare som finnes. Selv om tallene er de mest sammenliknbare vi kan få, er det fortsatt noen forskjeller mellom land når det gjelder seriene bakover i tid, særlig fra tiden før 2006 og bakover. Jeg har forsøkt å angi noen viktige brudd der jeg mener de har betydning. En oversikt over viktige brudd i seriene for de ulike landene er gitt her: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=EU_labour_force_survey_%E2%80%93_data_and_publication#Comparability_over_time_and_a_cross_countries, hvor det også gis en lenke til «country specific breaks». De fleste tallene her er basert på egne beregninger og aggregerte tall fra mikronivå er vektet med personvekter slik at tallene er representative for befolkningen⁵. Enkelte av figurene og tallene er trukket ut fra OECD, men bygger på de samme arbeidskraftsundersøkelsene. Se <https://stats.oecd.org/>.

I tillegg har jeg benyttet data fra EU-Silc (European Statistics on Income and Living Conditions), se <https://ec.europa.eu/eurostat/web/income-and-living-conditions/overview>. Jeg bruker også tall fra Statistikkbanken til Statistisk Sentralbyrå. Se <https://www.ssb.no/statbank/>.

Jeg benytter den internasjonale standard definisjonen på sysselsetting: Sysselsatt eller selvstendig minst 1 time i referanseuken, fravær og militærtjeneste inkludert. Nedenfor viser jeg også tall for en noe strammere definisjon, minst 10 timer i referanseuken, og for heltidsansatte som har vært i arbeid i minst 35 timer. Videre presenteres tall for sysselsetting som ikke inkluderer sykefravær.

Utsatte grupper?

Kanskje det nettopp er her Norge skiller seg ut: Skyldes den svakere utviklingen at utsatte grupper i arbeidsmarkedet faller ut i møtet med globaliseringen og ny teknologi i større grad hos oss enn i andre land?

---

⁵ Se Barth (2019a og 2019b) for dokumentasjon.

Ungdommer

Ungdommer er utsatte i arbeidsmarkedet. De har liten arbeidserfaring å skilte med, og har ofte vanskelig for å komme inn på arbeidsmarkedet, særlig i dårlige tider. Kanskje er det her skoen trykker, at ungdommene ikke får seg jobb i Norge i de senere årene med økt globalisering og teknologisk endring? Svaret på dette spørsmålet er nei; norske ungdommer har ikke gjort det spesielt dårlig i forhold til ungdommer i andre land de siste årene, snarere tvert imot.

Nå er det vanskelig å få et relevant mål på aktivitetsnivået for ungdommer, se f.eks. Albæk et al (2012) for en diskusjon og en Nordisk sammenlikning. For det første er mange ungdommer under utdanning, og derfor ikke i jobb. Dette er investeringer for framtiden, og ikke noe samfunnsøkonomisk problem, snarere tvert imot. Samtidig er det mange av de som er under utdanning, som også melder seg på arbeidsmarkedet. For det andre er det mange som tar et «gap year» og som av ulike grunner frivillig ikke er i jobb, men blir mer eller mindre forsørget av foreldrene. Uansett skal vi straks se at det ikke er hos ungdommene vi skal finne svaret på den særnorske nedgangen i sysselsetting.

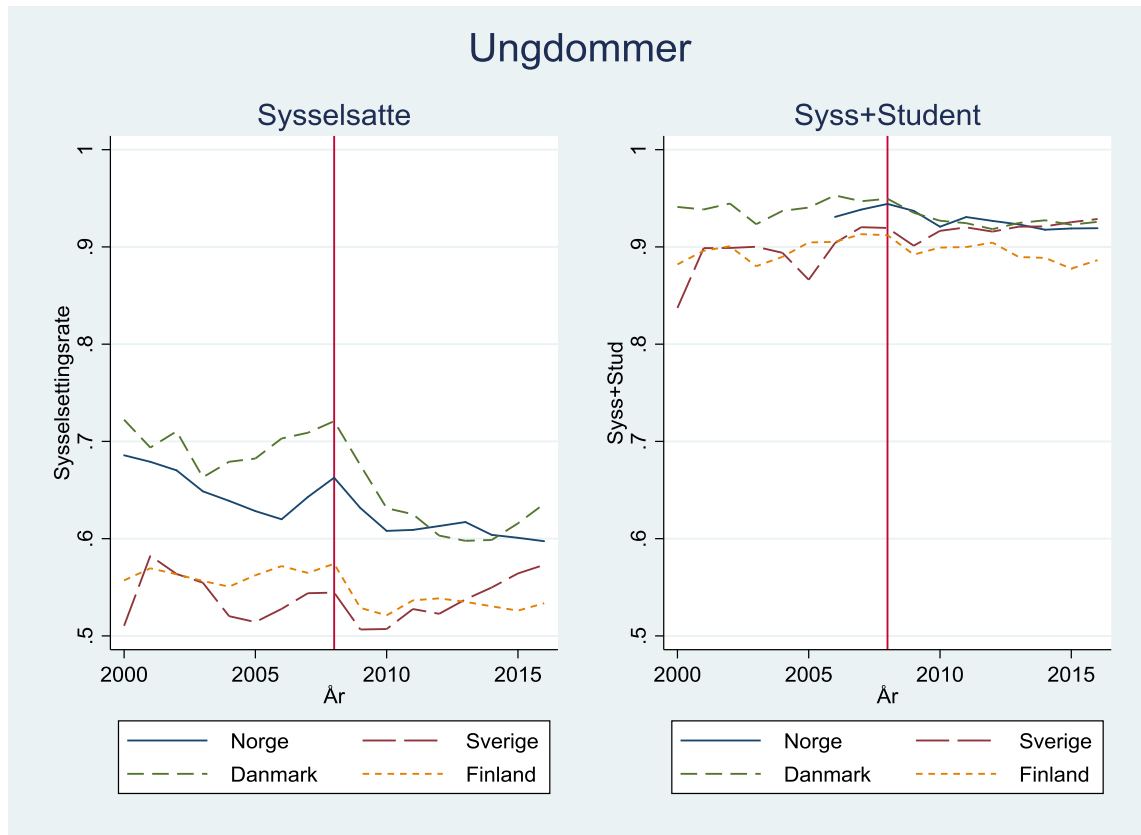
Figur 2 viser både sysselsettingsrater og sysselsettings- og utdanningsrater = samlet aktivitetsrate, altså personer som enten er i jobb, under utdanning eller begge deler, for aldersgruppen 16 til 29 år for de landene vi sammenlikner her. Figur 2 a viser ratene for de Nordiske landene. Det er brudd i tallene for Norge fra før 2005; linjen for sysselsatte+studenter starter derfor i 2006. Jeg viser derfor noen tall beregnet direkte fra den norske arbeidskraftundersøkelsen for perioden før 2006 i figur 2 b. Tall fra Statistikkbanken tyder på stabile studenttall i Norge mellom 2000 og 2005. Figur 2 c viser tall for de andre landene vi ønsker å sammenlikne oss med.

Det viser seg at Norge ligger godt an når det gjelder sysselsetting, men særlig godt an når det gjelder samlet aktivitetsnivå. Det er Storbritannia som ligger dårligst an når det gjelder både sysselsetting og samlet aktivitetsnivå blant ungdommene, altså et land med mer lønnsfleksibilitet, svakere fagforeninger og en mindre generøs velferdsstat enn de andre landene. Disse tallene stemmer godt overens med såkalte NEET rater (not in employment, education, or training) rapportert f.eks. av OECD (2011) (se også Albæk et al 2017).

Viktigere i vår sammenheng er at vi ikke finner samme reduksjon i sysselsettings- eller aktivitetsrater blant ungdommene som det vi fant for den yrkesaktive befolkningen fra 15 til 64.

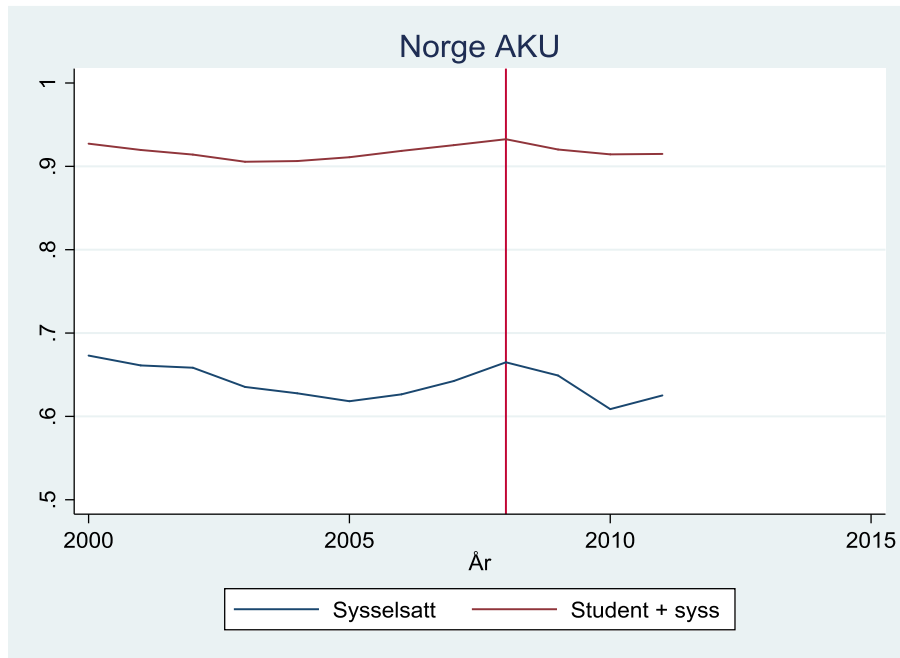
Det er en svak tendens til samme mønster, ikke samme oppgang hos oss som i Sverige for eksempel, men forskjellene er langt mindre enn det vi så i figur 1. I 2016 ligger vi fortsatt helt i toppen sammen med Danmark, Sverige og Nederland når det gjelder aktivitetsnivå.

Figur 2a. Sysselsettings- og aktivitetsrater for ungdommer 15-29 år. Norden

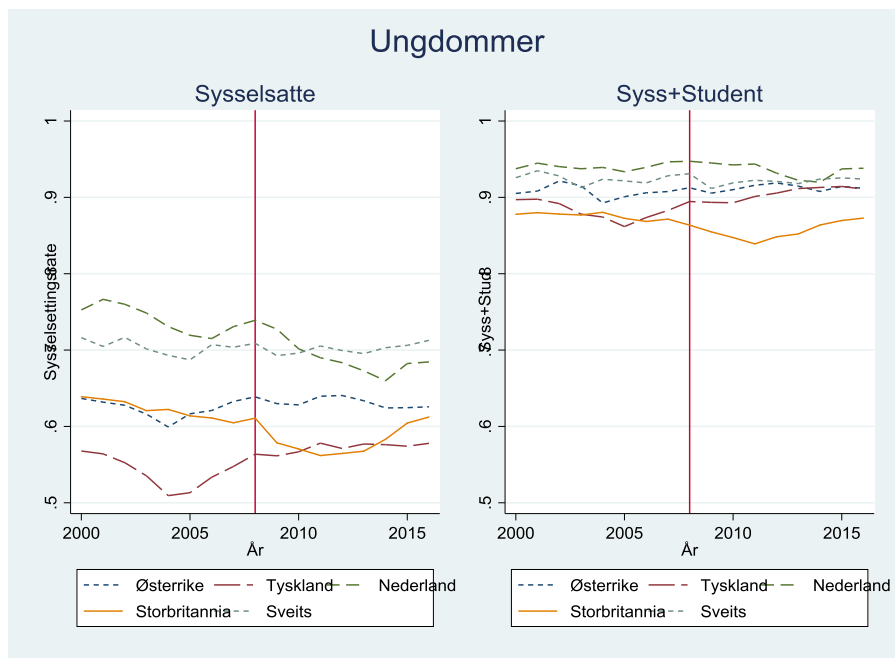
Kilde: Eurostat Labour force surveys. Se dataavsnitt for kilder og definisjoner. Syss+student inkluderer personer som enten studerer, er i jobb eller begge deler.

Figur 2b. Sysselsettings- og aktivitetsrater for ungdommer 15-29 år. AKU

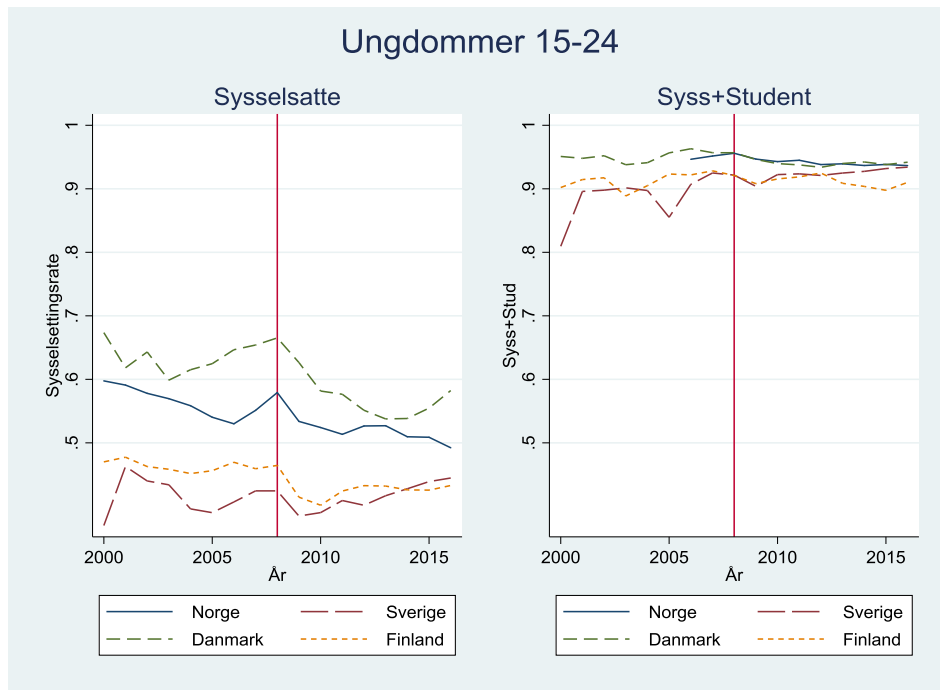
Kilde: Arbeidskraftundersøkelsene. Variabel: Hovedstatus i arbeidsstyrken

Figur 2c. Sysselsettings- og aktivitetsrater for ungdommer 15-29 år. Øvrige land.

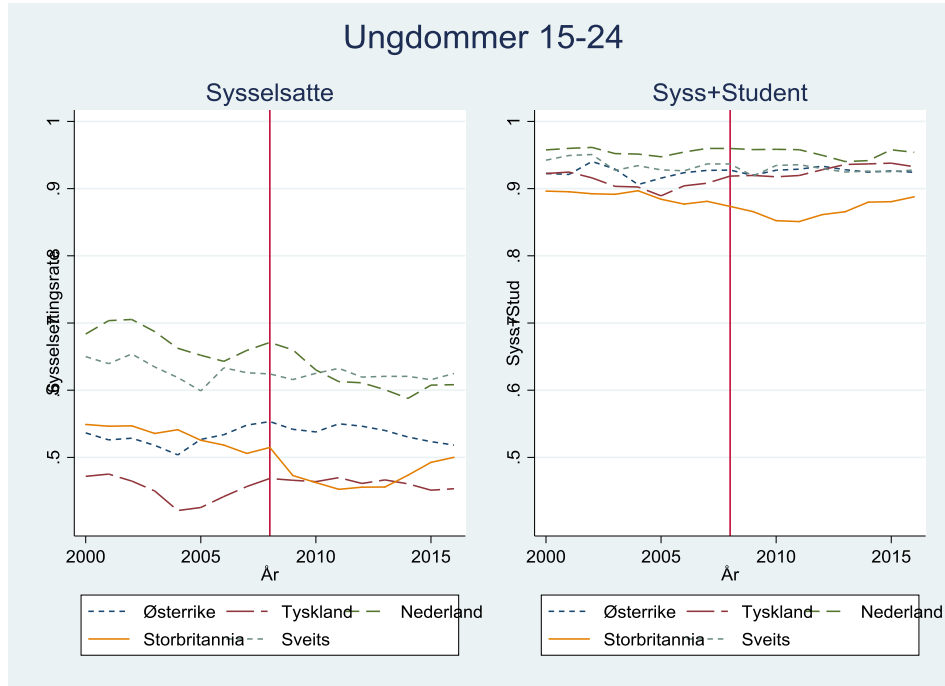

Kilde: Eurostat Labour force surveys. Se dataavsnitt for kilder og definisjoner. Syss+student inkluderer personer som enten studerer, er i jobb eller begge deler.

Figur 2d. Sysselsettings- og aktivitetsrater for ungdommer 15-24 år. Norden

Figur 2e. Sysselsettings- og aktivitetsrater for ungdommer 15-24 år. Øvrige land.

Kilde: Eurostat Labour force surveys. Se dataavsnitt for kilder og definisjoner. Syss+student inkluderer personer som enten studerer, er i jobb eller begge deler.

Figurene 2d og 2e viser samme bilde for personer i alderen 15-24. Her er naturlig nok sysselsettingsratene lavere, men aktivitetsnivået høyere. Mønsteret er det samme, igjen har vi høye aktivitetsrater uten noen dramatisk utvikling i den perioden vi ser på. Vi må altså lete annet steds hen enn blant ungdommene.

Eldre arbeidstakere

Eldre arbeidstakere har oftere helseproblemer. I en tid med økte omstillinger og raske teknologiske endringer kan eksisterende kvalifikasjoner raskt bli utdatert. Mange mener at eldre kommer dårlig ut av omstillingsprosesser, og at uføretrygd og tidligpensjonering framstår som attraktive alternativer for eldre arbeidstakere som utsettes for store omstillinger. Det viser seg imidlertid at utviklingen blant eldre er positiv snarere enn negativ, og at vi ikke skiller oss i særlig grad fra de andre landene når det gjelder sysselsettingsutviklingen for denne gruppen.

Utviklingen er illustrert i figur 3a. For det første merker vi oss at vi har de høyeste sysselsettingsratene sammenliknet med alle de andre landene. For det andre finner vi ikke igjen en tilsvarende nedgang som vi fant for befolkningen 16-64. Riktignok har alle landene en positiv utvikling når det gjelder sysselsettingsveksten for denne gruppen⁶, og Norge har en svakere vekst enn de aller fleste andre landene, men ikke på en måte som kan forklare de endringene vi fant i figur 1 for gruppen 15-64.

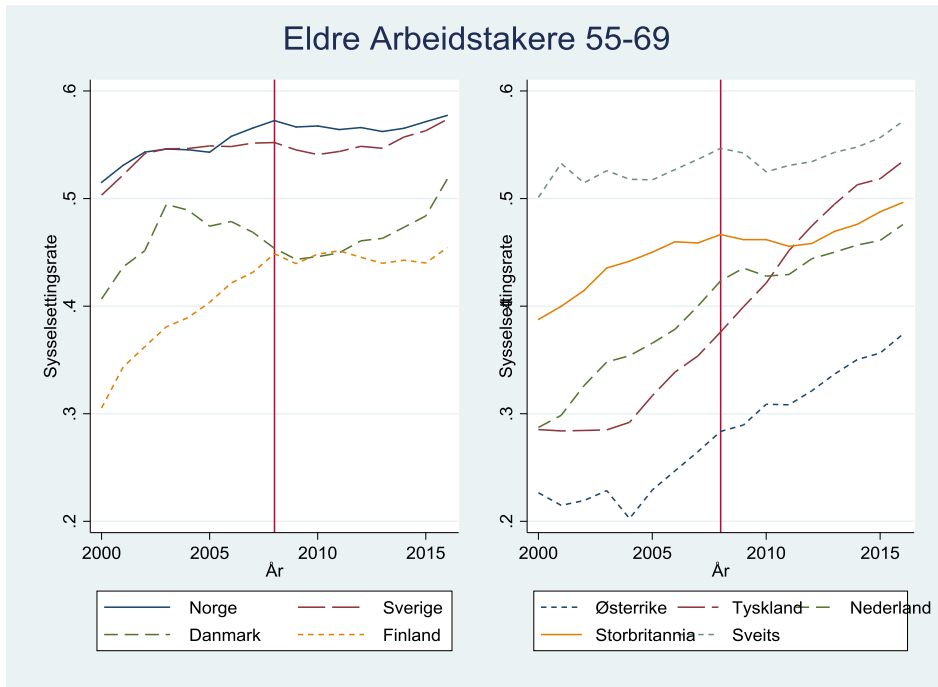
I figur 4a og 4b splitter vi opp aldersgruppen i to, de før og de etter 60 års alder⁷. Vi ser at vi ligger bedre an for den eldste aldersgruppen enn for den yngre, relativt til andre land. Grunnen til denne forskjellen er nok å finne i ulike aldersnivåer for pensjonssystemene før pensjonsreformene som er gjennomført. Gruppen under 60 er i liten grad påvirket av pensjonsreformene i Norge, men i større grad i flere av de andre landene. Uansett er det ikke i gruppen av eldre arbeidstakere vi finner årsaken til den særnorske sysselsettingsnedgangen.

---

⁶ Det har vært omfattende reformer i pensjonssystemene i de fleste landene, med Sverige som et av de tidligste landene.

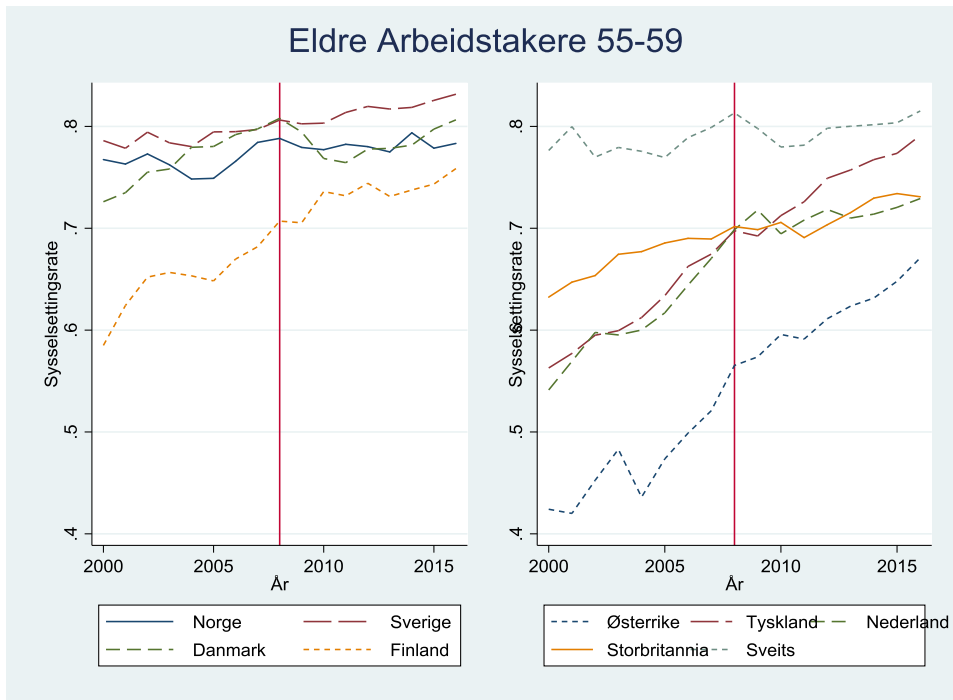
⁷ Begrensninger i datasettet gjør at det ikke er mulig å splitte dataene opp i mindre enn 5års intervaller, for eksempel før og etter 62 eller 67 år.

Figur 3. Sysselsettingsrater blant eldre arbeidstakere. Alder 55-69 år.

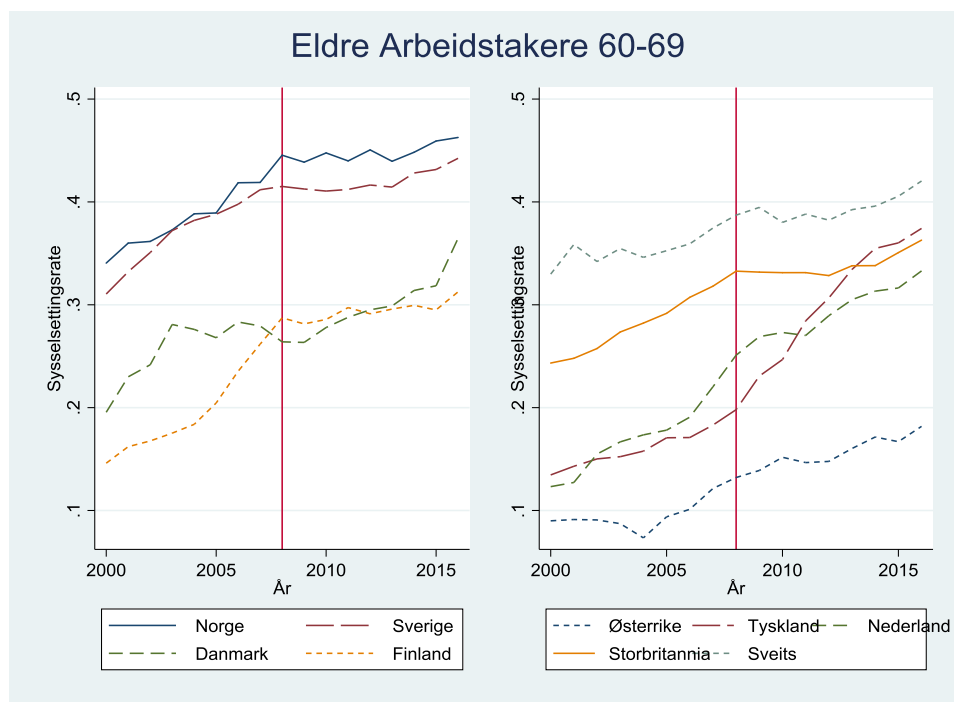

Kilde: Eurostat Labour force surveys. Se dataavsnitt for kilder og definisjoner.

Figur 4a. Sysselsettingsrater blant eldre arbeidstakere. Alder 55-59 år.

Figur 4b. Sysselsetningsrater blant eldre arbeidstakere. Alder 60-69 år.

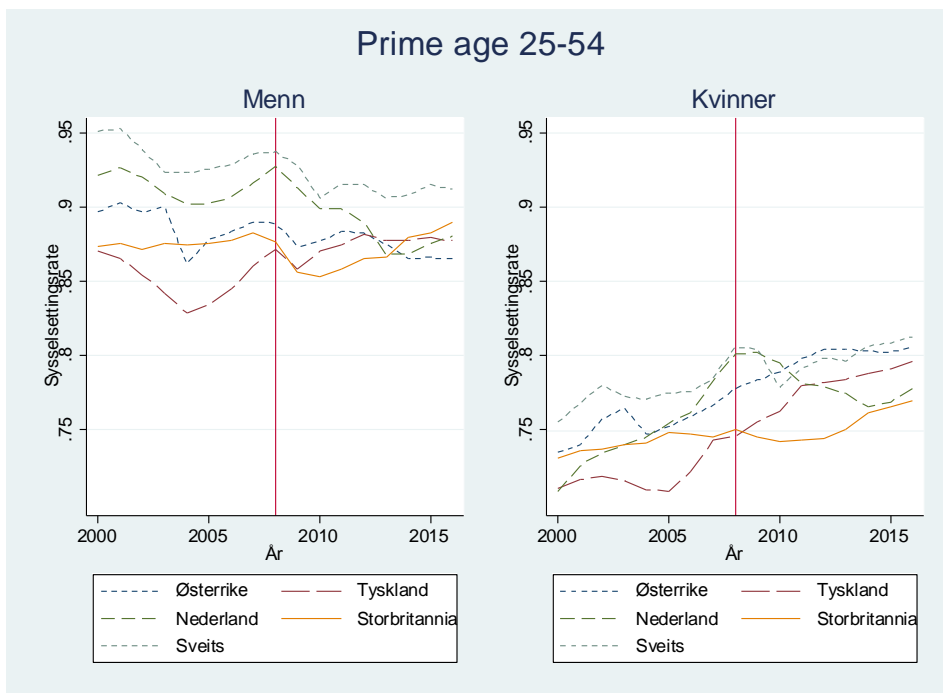
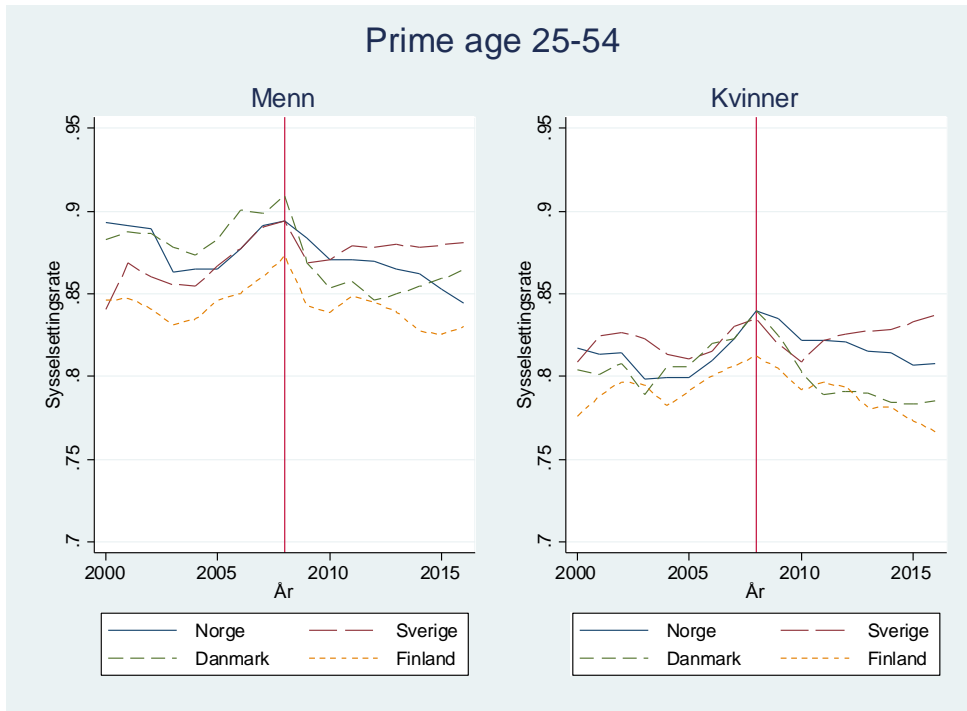
Kilde: Eurostat Labour force surveys. Se dataavsnitt for kilder og definisjoner.

Arbeidsstyrken i «sin beste alder» 25-54

Aldersgruppen fra 25 til 54 år er mer stabil, har høyere sysselsetningsrater og er mindre påvirket av alternativer som utdanning og alderspensjonering. Det er i denne gruppen vi skiller oss negativt ut. Sysselsetningsrater fra 25-54 er vist i figur 5. Her kommer bildet fra figur 2 tydelig fram igjen. Norge har opplevd vedvarende fall siden 2008. Etter 2014 har vi sett et kraftig fall. Finland kommer heller ikke veldig sterkt ut, særlig blant kvinner, og tallene for Danmark oppviser noe mindre vekst enn for befolkningen 16-64. Likevel er bildet klart: Den særnorske utviklingen med fortsatt fall i sysselsettingen også etter finanskrisen, er i hovedsak et fenomen som har rammet arbeidsstyrken «i sin beste alder». Det er her vi må lete videre i det følgende.

Figur 5. Sysselsetningsrater for aldersgruppen 25-54 år

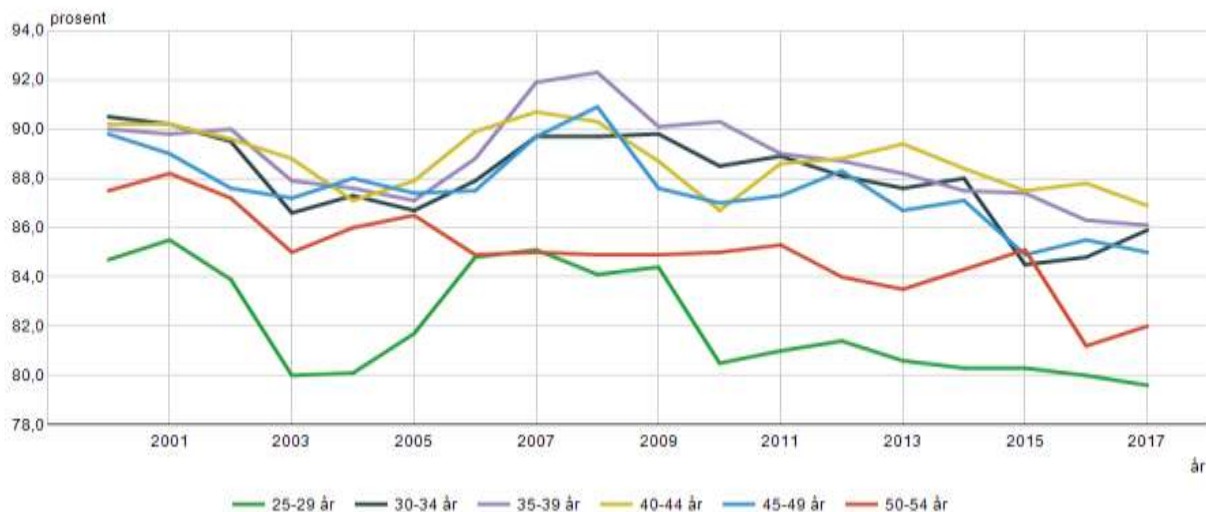

Kilde: Eurostat Labour force surveys. Se dataavsnitt for kilder og definisjoner.

Figur 6 nedenfor viser til sammenlikning sysselsettingsutviklingen for ulike aldersgrupper innenfor intervallet 25-54 fra statistikkbanken. Øverste panel viser tall fra AKU (årgjennomsnitt) i perioden 2000 til 2017, mens nederste panel viser registerbaserte tall fra 4.kvartal fra 2004 til 2017, det er derfor en viss tidsforskyvning i tallene.

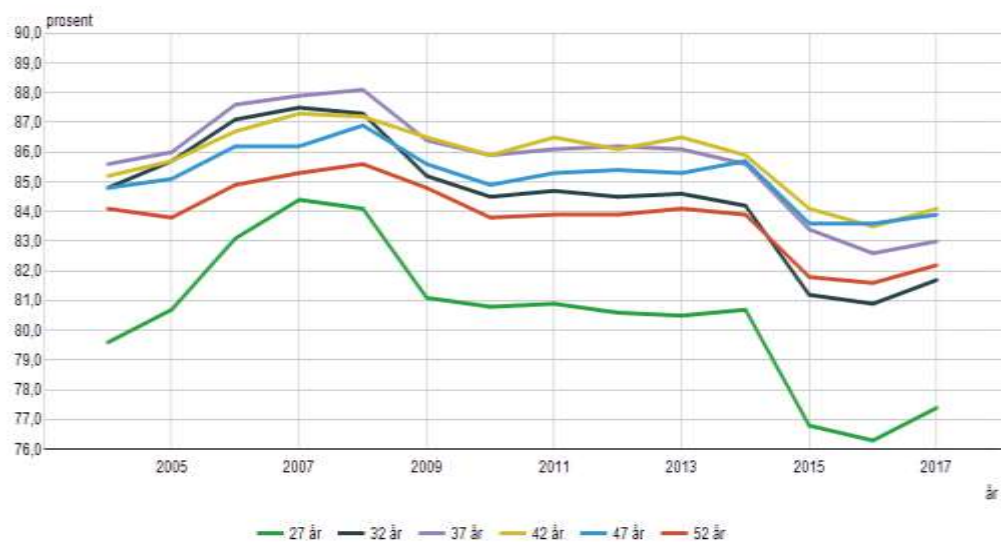
Figur 6. Sysselsatte i statistikkbanken. Etter aldersgrupper i aldersintervallet 25-54.

Sysselsatte (AKU), etter alder og år. Menn, Sysselsatte (prosent).

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Andel sysselsatte i befolkningen per 4. kvartal (prosent), etter alder, år og statistikkvariabel. Hele landet, Menn.

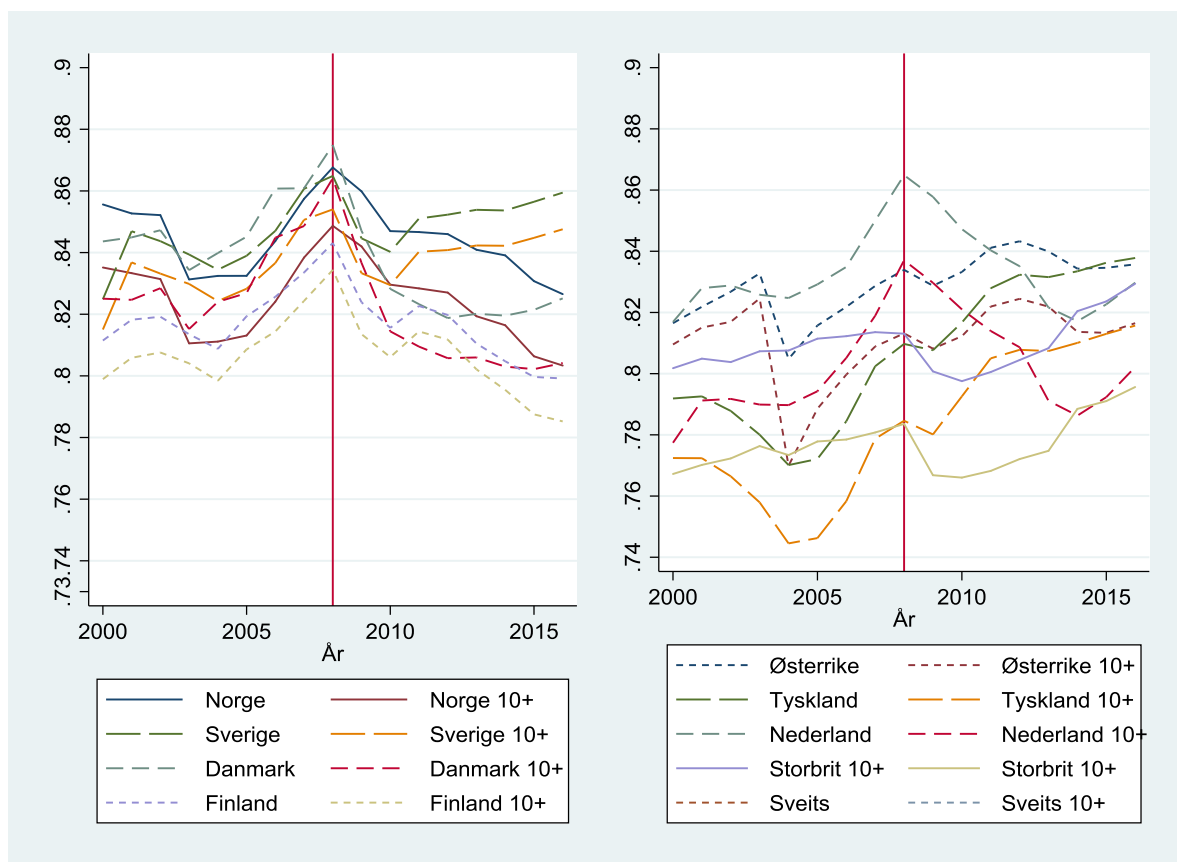
Kilde: Statistisk sentralbyrå

En annen definisjon

Definisjonen av sysselsatt er satt til å ha utført 1 time lønnet arbeid i referanseuken. Dette er den definisjonen som brukes internasjonalt. Noen kan synes dette er en underlig definisjon, all den tid 1 time i uka er svært lite. Det viser seg imidlertid at dette ikke spiller noen rolle for den relativt svake sysselsetningsutviklingen. Figur 7 viser tall for sysselsetningsrater der grensen er satt ved 10 timer per uke sammen med sysselsetningsraten etter standard definisjonen.

Vi ser at forskjellen, som altså består av personer med småjobber, utgjør mellom 1 til 2 prosent av befolkningen i de ulike landene, og at det generelle mønsteret, både over tid og mellom land er upåvirket av om småjobbene inkluderes eller ikke.

Figur 7. Ulike definisjoner. Sysselsetningsrater etter standarddefinisjonen, og definert ved minst 10 timers arbeid i referanseuka. Alder 25-54 år.

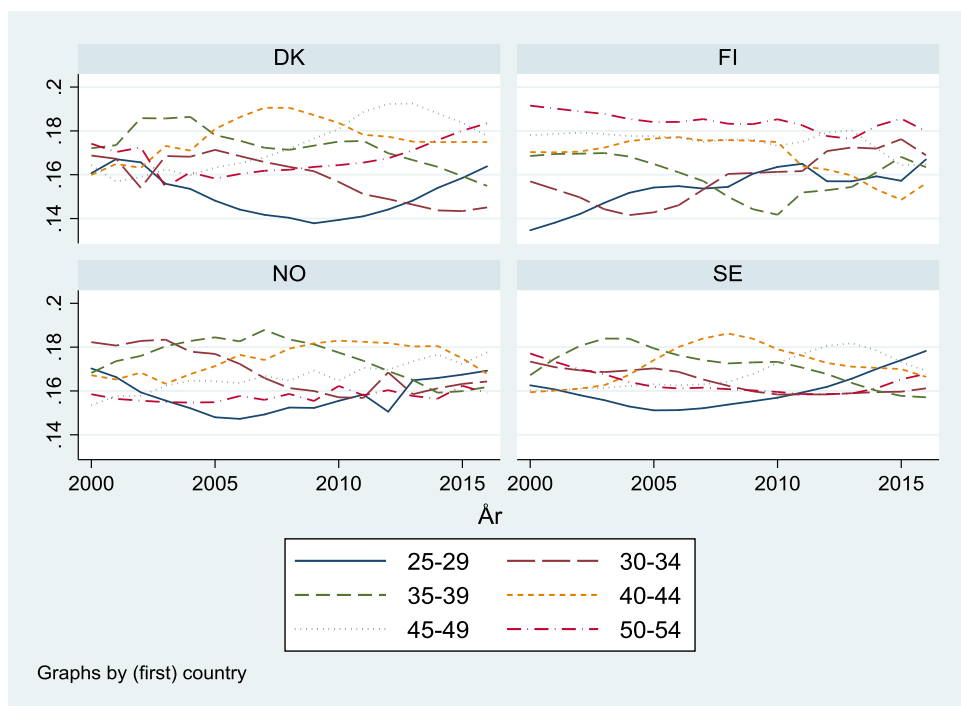

Kilde: Eurostat Labour force surveys. Se dataavsnitt for kilder og definisjoner.. Sysselsatt eller selvstendig minst 1 time i referanseuken sammenliknet med sysselsatt eller selvstendig i minst 10 timer i referanseuka.

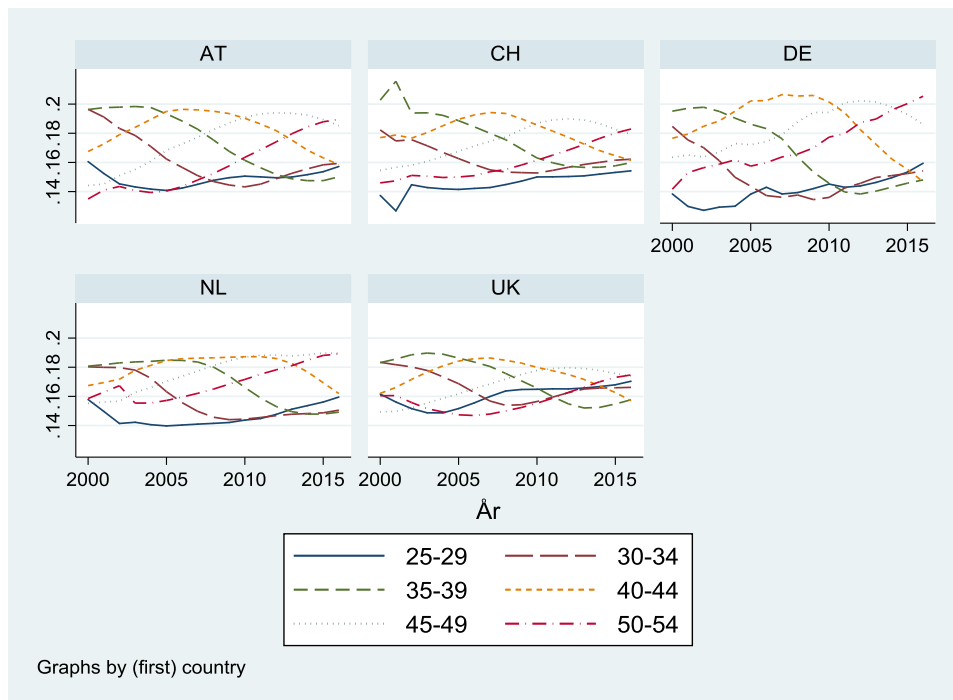
Demografi

Også innen gruppen av «prime-age» menn og kvinner kan det være endringer i demografien. Europa står overfor en aldringsbølge, og kanskje kan denne se annerledes ut i Norge enn andre land? Dette viser seg ikke å være tilfellet. La oss først se på endringene i gruppesammensetningen. Figur 8 viser andelen personer i alderen 24-29, 30-34 osv blant de som er i alderen 25-54. I alle landene har andelen i aldersgruppene fra 30 til 39 gått ned over perioden. Andelen av de yngste gikk først ned i de fleste landene, og har deretter økt hos alle. Andelen i den eldste gruppen (50-54) har gått opp i alle land unntatt i Finland, Norge og Sverige. I den grad Norge skiller seg ut, er det ikke med vekst i aldersgruppene med lav sysselsetting.

Figur 8. Andeler i hver aldersgruppe for befolkningen 25-54. 2006-2016.

Graphs by (first) country

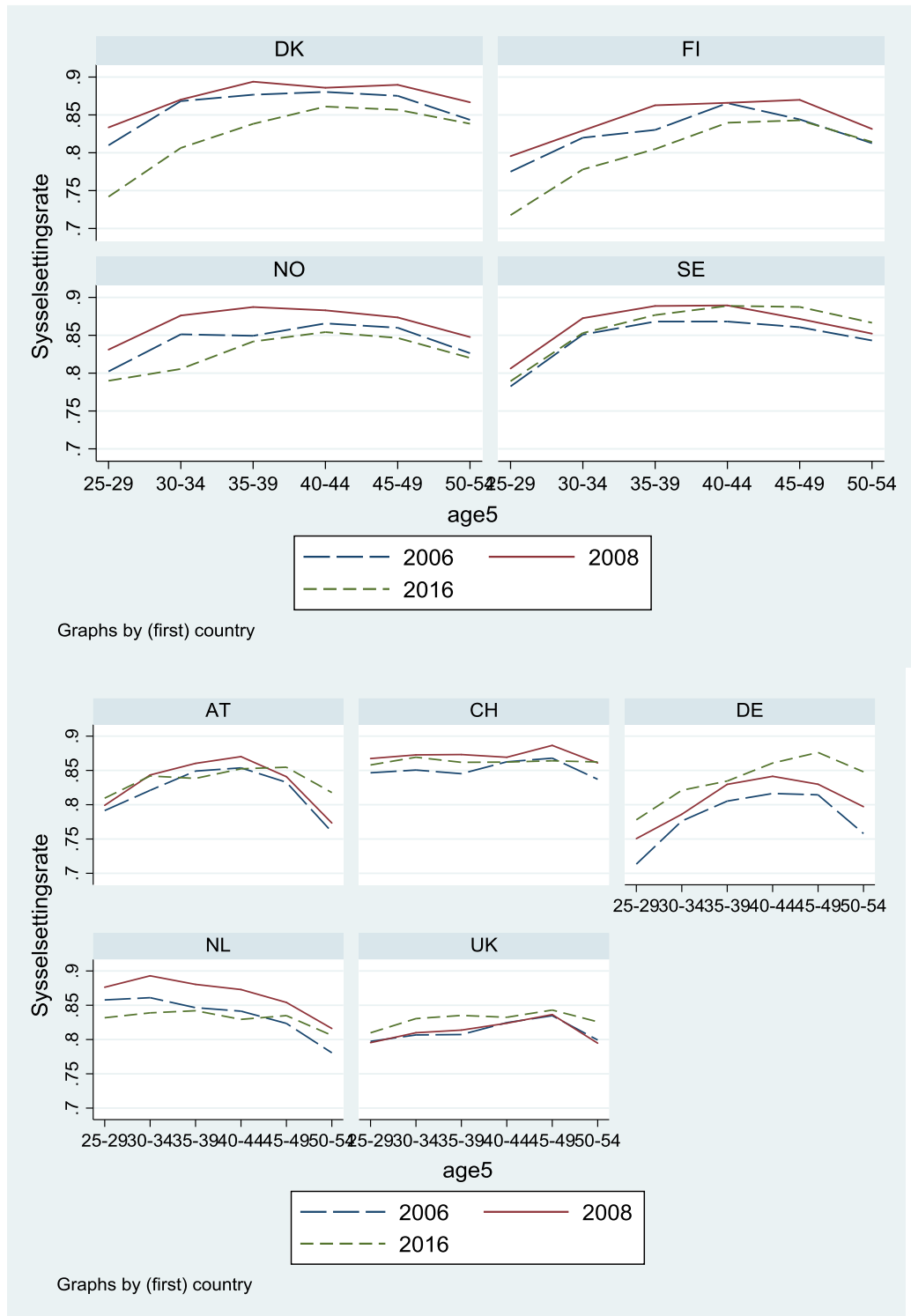

Kilde: Eurostat Labour force surveys. Se dataavsnitt for kilder og definisjoner. Tallene inkluderer både sysselsatte og ikke sysselsatte.

La oss nå se på endringene i sysselsetningsmønsteret i disse gruppene. Vi ser at alle landene oppviser en omvendt u-form: Sysselsettingen er høyest blant de i midten av aldersfordelingen. Figuren viser en lang-stiplet line for det første året 2006, en heltrukken linje for topp-året 2008, og en stiplet linje for slutt-året 2016. For alle landene var sysselsetningsveksten mellom 2006 og 2008 ganske likt fordelt mellom aldersgruppene.

Vi ser at i Norge har sysselsetningsreduksjonen etter 2008 vært størst for aldersgruppene under 40 år og aller sterkest for aldersgruppen 30-34. Det samme gjelder Danmark og Finland. Men også for landene med vekst i sysselsettingen, har veksten vært lavest i aldersgruppene under 40, så mønsteret med noe brattere kurve i 2016 enn i 2008 gjelder alle landene. Det ser altså ikke ut til at aldersmønsteret er vesentlig forskjellig mellom Norge og andre land i denne perioden.

Figur 9. Sysselsetningsrater etter aldersgrupper, 2006, 2008 og 2016

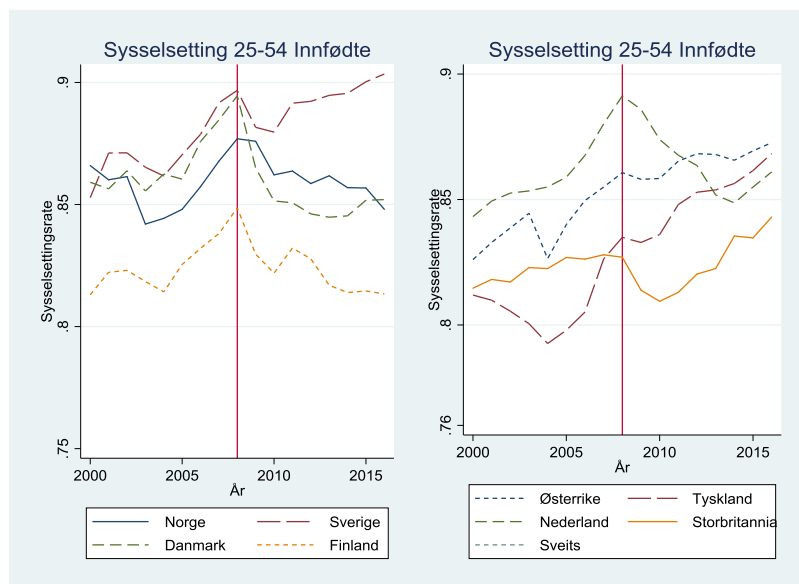
Kilde: Eurostat Labour force surveys. Se dataavsnitt for kilder og definisjoner.

Innvandring

Vi har hatt en betydelig vekst i innvandringen i den perioden vi ser på. Innvandrere, i hvert fall de som kommer fra land utenfra Norden og EU, har lavere sysselsettingsandeler enn personer som er født i Norge. Kan dette være en av årsakene til den svake sysselsettingsutviklingen i Norge? Dataene vi har tilgjengelige her er ikke egnet til å sammenlikne innvandrergupper mellom land. Men det som er mulig er å sammenlikne mellom land og over tid sysselsettingen til de som er født i det landet de bor i. Det viser seg at mønsteret i sysselsettingsutviklingen er like sterkt når vi ser på bare innfødte som når vi tar med alle. Det er derfor lite som tyder på at den særnorske utviklingen i sysselsettingsrater er knyttet til sysselsettingsmønsteret blant innvandrerne. Figur 10 viser sysselsettingsutviklingen for personer som er født i samme land som de bor i.

Det vi eliminerer her er den direkte effekten på gjennomsnittlig sysselsetting av at innvandrerne kan ha et annet sysselsettingsnivå enn de innfødte. Det er fortsatt mulig at sysselsettingsmønsteret blant de innfødte er påvirket av innvandrernes inntog på arbeidsmarkedet. I så fall er de ikke lave sysselsettingsrater blant innvandrerne som er problemet, men snarere mulige effekter av at de øker tilbudet av arbeidskraft.

Figur 10 Sysselsettingsrater for innfødte, alder 25-54

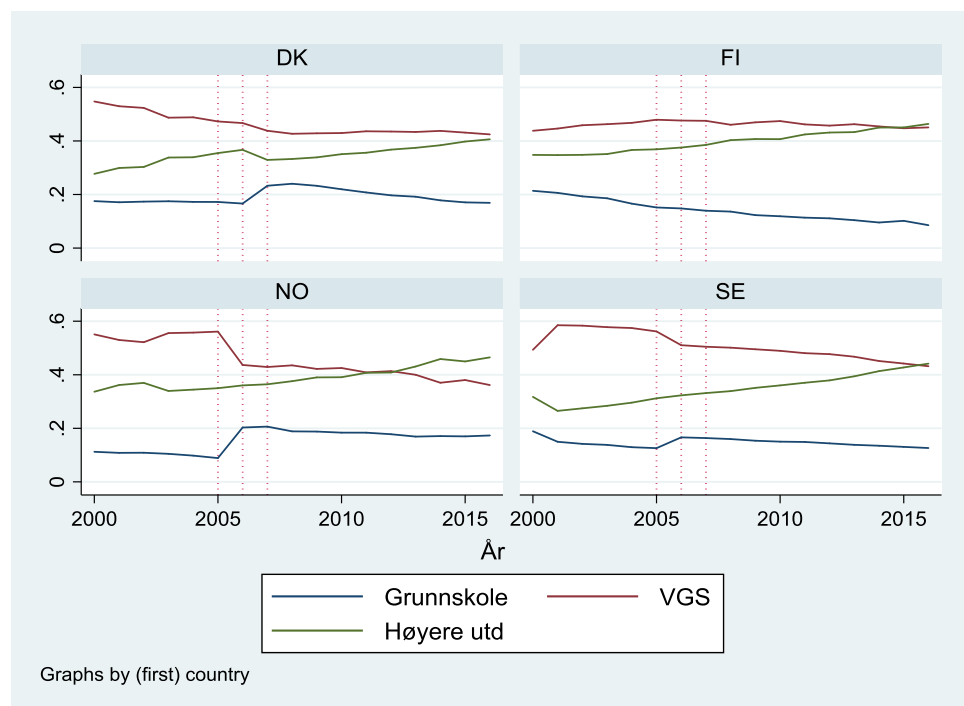

Kilde: Eurostat Labour force surveys. Se dataavsnitt for kilder og definisjoner. Tall beregnet for personer som er født i landet.

Formelle kvalifikasjoner

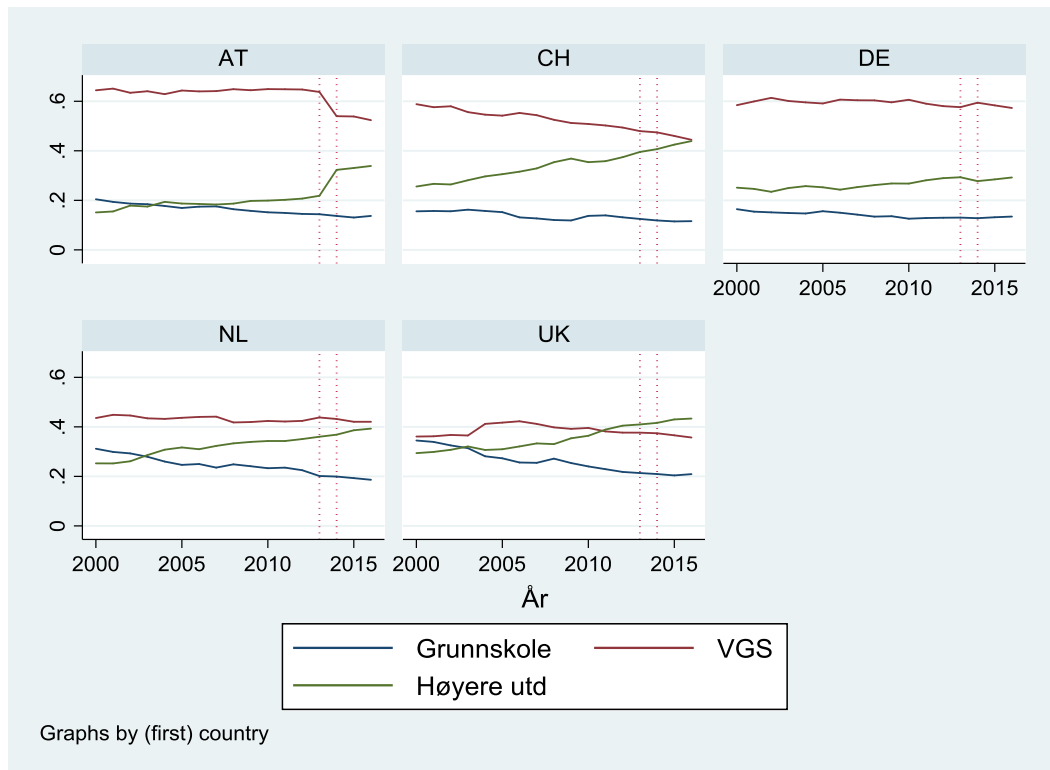
Figur 11 viser utviklingen av utdanningsnivået for befolkningen 25-54. Endringene er betydelige over disse årene. Det er også en del brudd i dataene. Alle landene endret definisjoner i 2003, og flere land, herunder Norge, gjorde endringer i 2006 og 2007. Østerrike og Tyskland har brudd i seriene i 2014. Alle landene har vekst i andel av befolkningen med høyere utdanning. Endringene skyldes kombinasjonen av nye kull som kommer inn med høyere utdanningsnivå, og av eldre kull med lavere utdanningsnivå som går ut. Den store forskjellen i andel med VGS mellom Østerrike/Tyskland og de andre landene skyldes forskjeller i utdanningssystemene, særlig knyttet til yrkesutdanning. Det er også en nedgang i alle land i andelene med bare grunnskole. I Norge er nedgangen heller mindre enn større enn i de andre landene.

Figur 11 Andel i befolkningen 25-54 med ulik fullført utdanning. 2006-2016

Kilde: Eurostat Labour force surveys. Andelene inkluderer både sysselsatte og ikke sysselsatte. Bruddene i periodene mellom 2005 og 2007 skyldes antakelig endring i definisjonene av utdanningsnivåene

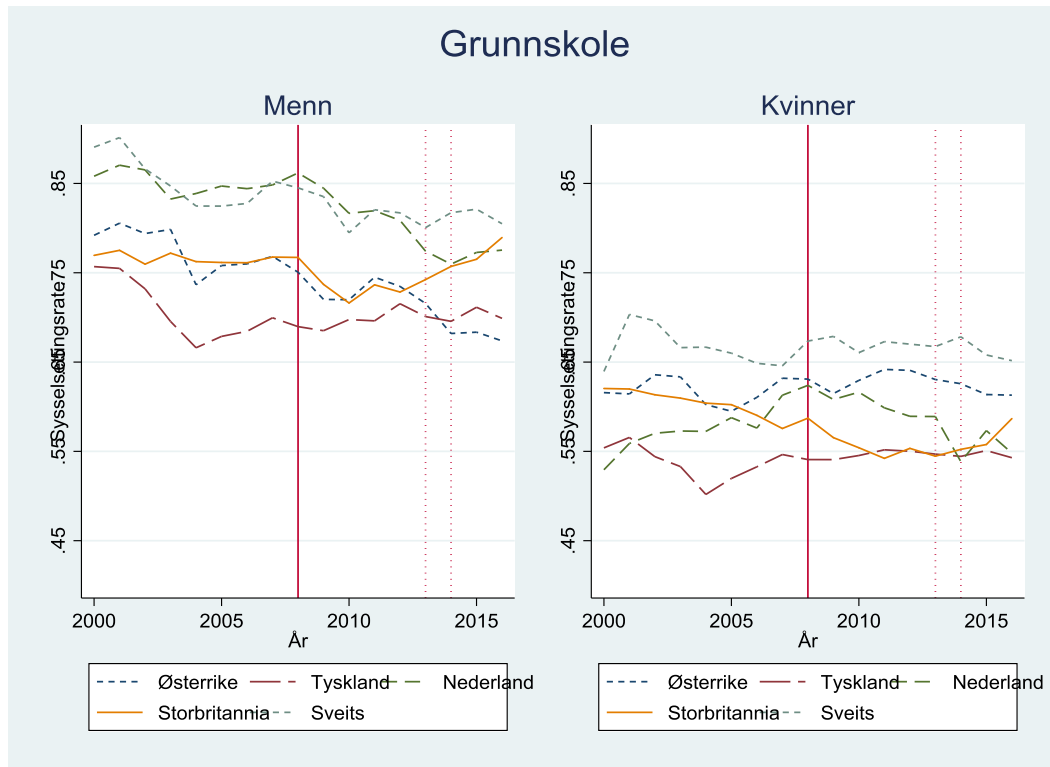
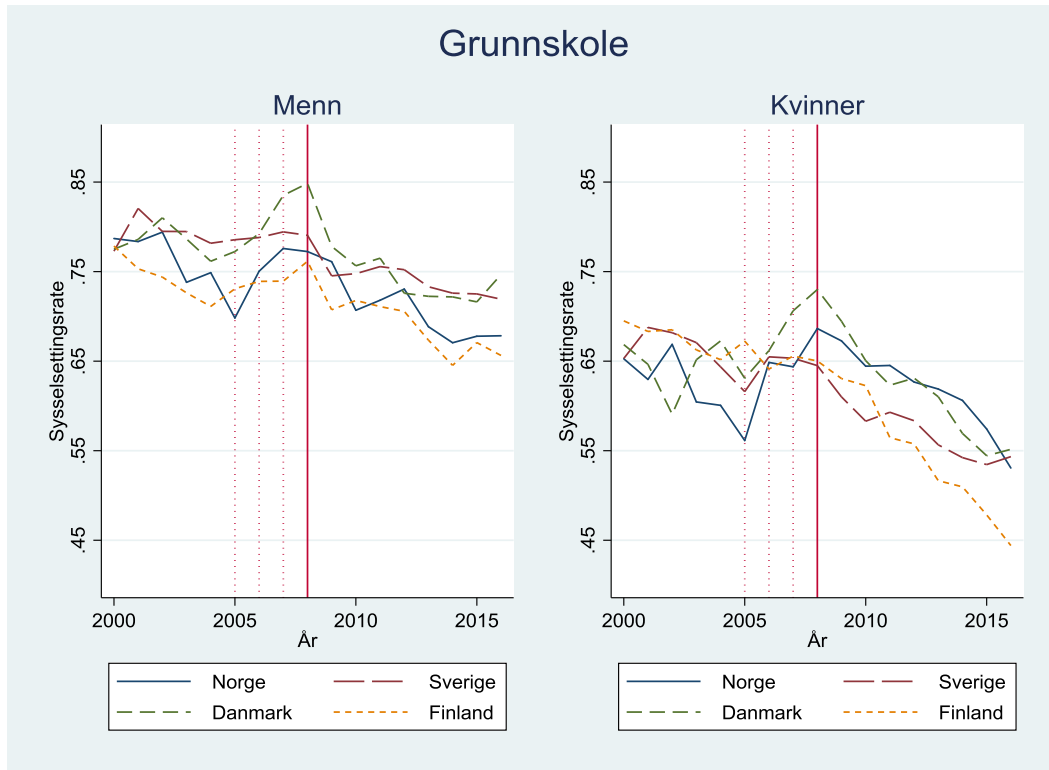

Kilde: Eurostat Labour force surveys .Andelene inkluderer både sysselsatte og ikke sysselsatte. Bruddet mellom 2013 og 2014 i Østerrike skyldes antakelig endring i definisjonene av utdanningsnivåene.

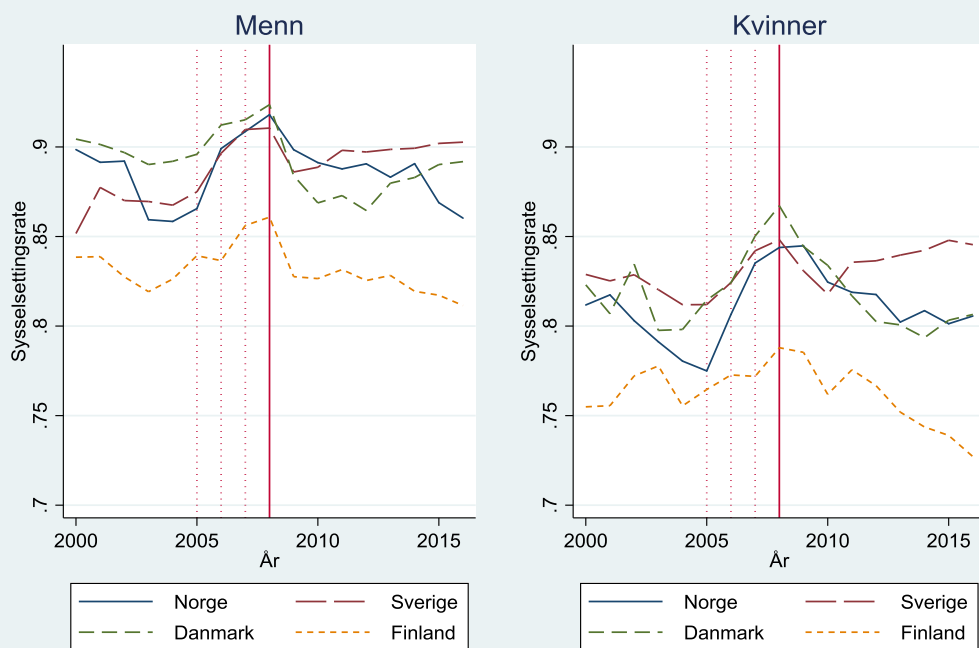
I de alle nordiske landene er sysselsettingsratene blant personer med bare grunnskole fallende. Tallene er vist i det første panelet i figur 12. Brudd i seriene som følge av endringer i utdanningsklassifisering er illustrert med vertikale linjer. Blant menn er nedgangen er størst i Norge og Finland, mens nedgangen er betydelig blant kvinner i alle landene. Det kan være mange grunner til dette. En mulig grunn er at sammensetningen av personer som ikke har fullført videregående skole har utviklet seg i negativ retning i disse årene, sammen med veksten i utdanningssystemet i den perioden arbeidstakerne var unge. Norge skiller seg ikke spesielt ut i Norden med hensyn til sysselsettingsrater for personer med bare grunnskole. Vi ser mindre nedgang blant menn med grunnskole i Tyskland og Storbritannia. Sysselsettingsratene for kvinner med bare grunnskole er mer stabile i de andre landene.

For å se om sammensetningseffekter med innvandring har hatt betydning i denne perioden viser jeg i figur 12b sysselsettingstall for innfødte med bare fullført grunnskole. Mønsteret er nokså likt for innfødte som for alle.

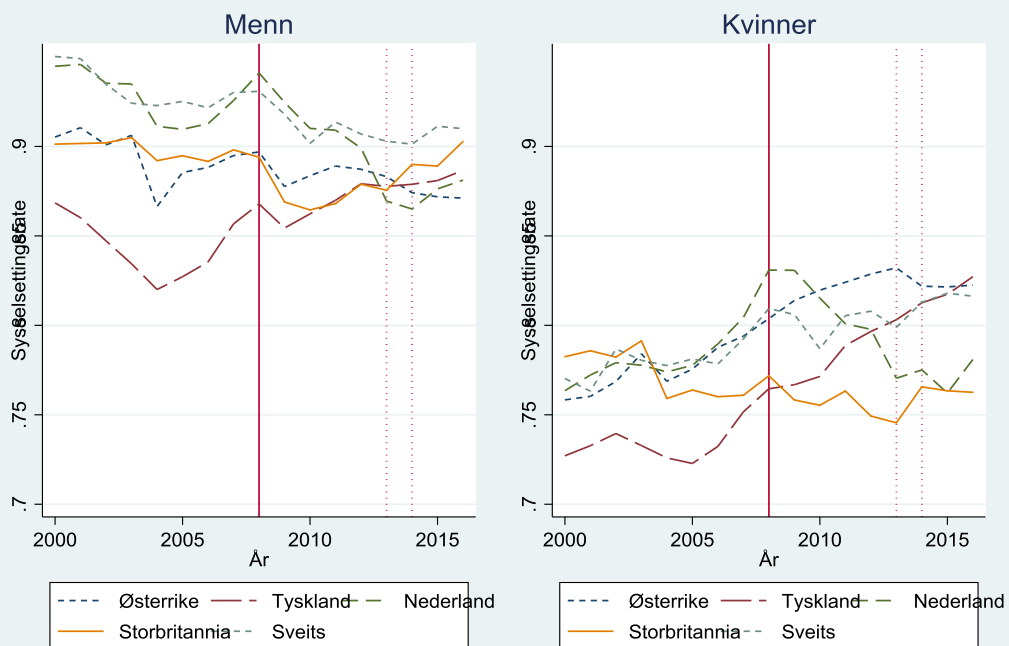
Figur 12 Sysselsetningsrater for personer etter utdanningsnivå og kjønn 25-54

VGS

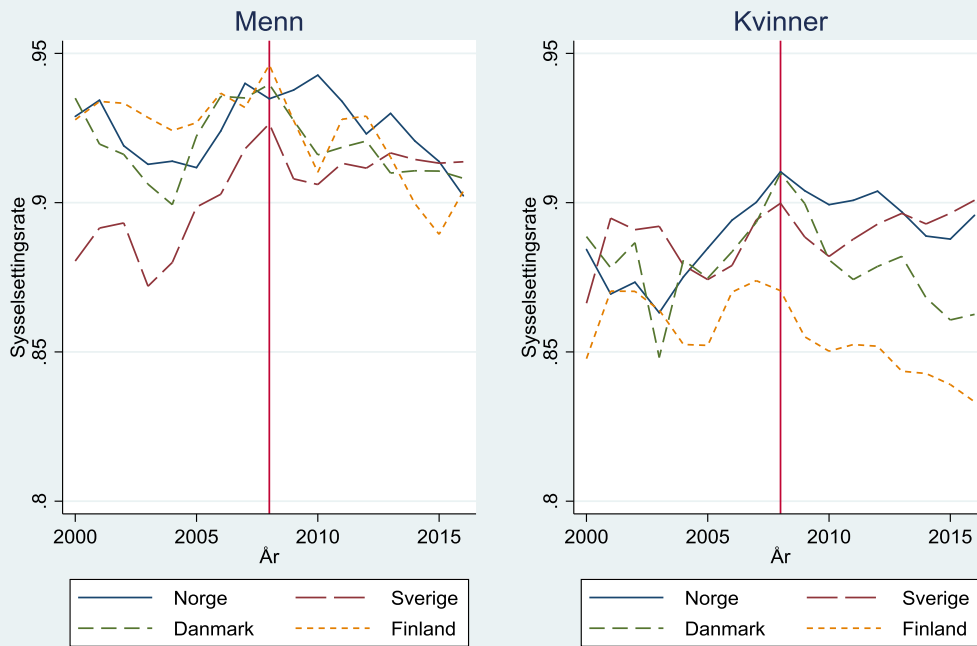

VGS

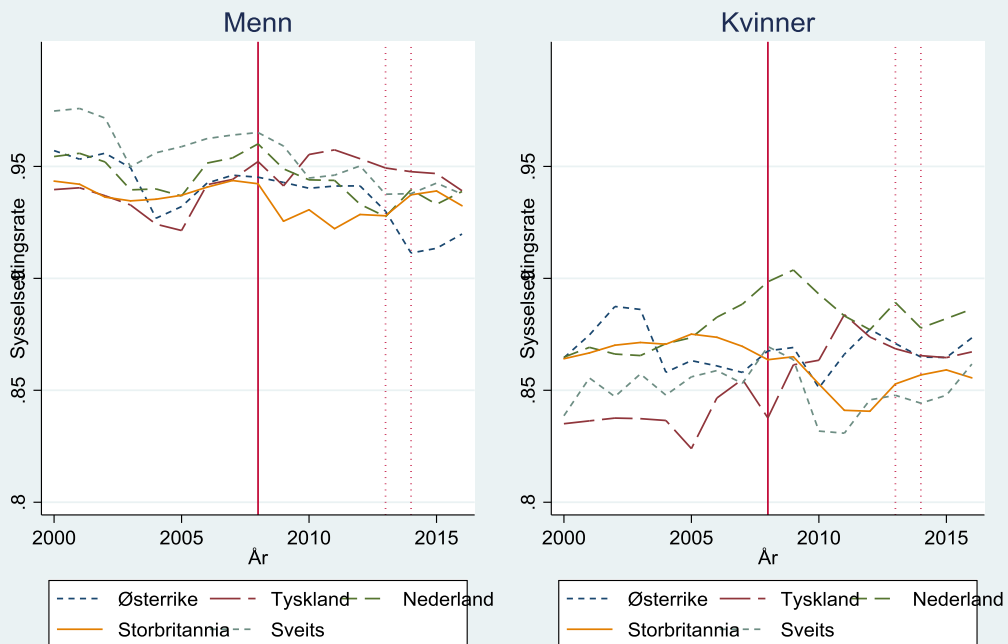

Kilde: Eurostat Labour force surveys. Se dataavsnitt for kilder og definisjoner.

Høyere utdanning

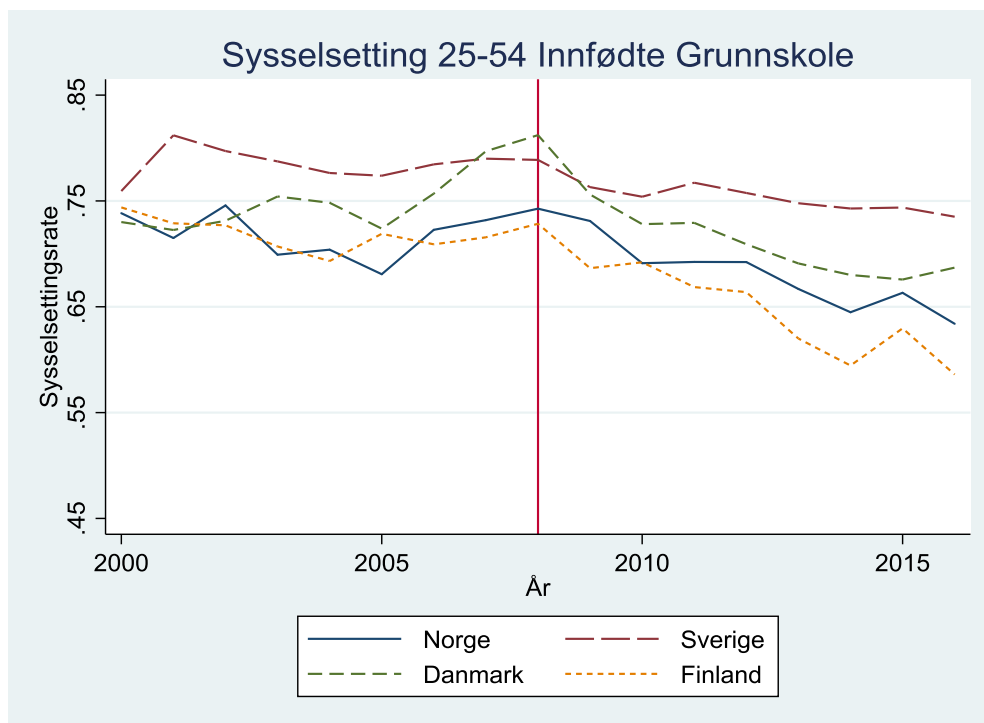
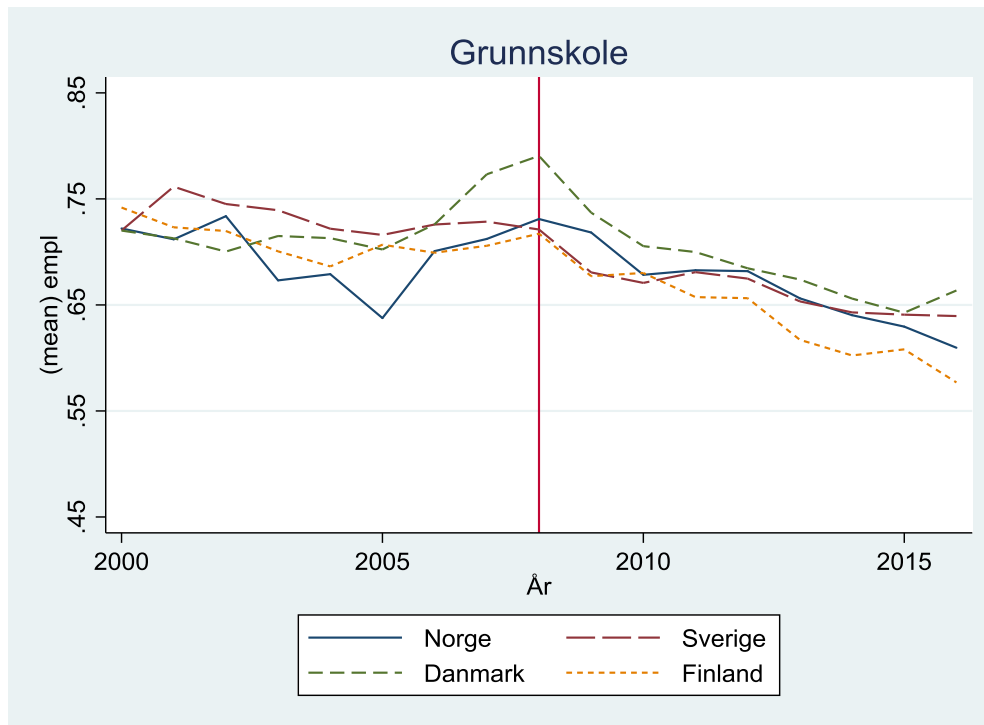

Høyere utdanning

Kilde: Eurostat Labour force surveys. Se dataavsnitt for kilder og definisjoner.

Figur 12b Sysselsettingsrater for personer med grunnskole, alle og innfødte, alder 25-54

Kilde: Eurostat Labour force surveys. Se dataavsnitt for kilder og definisjoner.

For personer med videregående som høyest fullførte utdanning ser bildet annerledes ut. Yrkesfagene utgjør en stor del av denne gruppen. Her finner vi mange industriarbeidere, men også mange jobber innenfor tjenesteytende sektor. Her kommer mønsteret fra figurene for alle utdanningsgruppene slått sammen tydelig fram. I Norge har vi ikke hatt den opphenting de har hatt i andre land, med et særlig fall etter 2014. Finland og Nederland har samme problem for denne utdanningsgruppen.

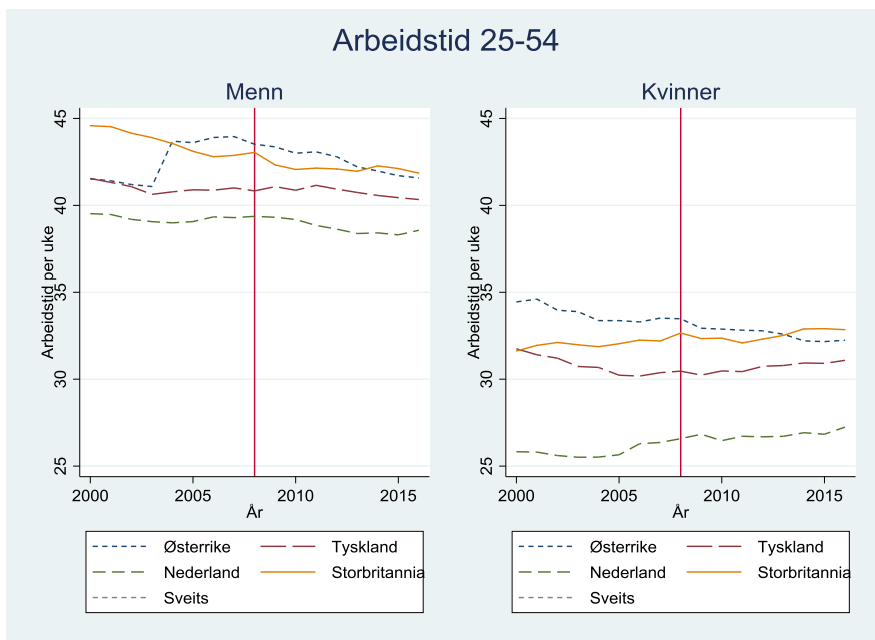
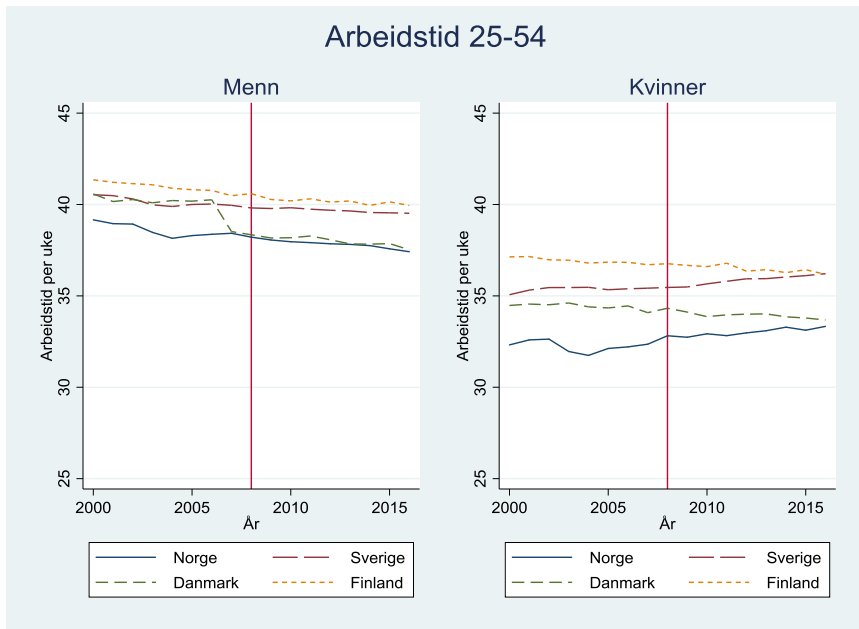
For gruppen med høyere utdanning har vi også et fall, særlig for menn etter 2013. For kvinner er utviklingen flatere, med en viss opphenting etter 2015. Bildet med liten grad av opphenting etter finanskrisen ser ut til å gjelde høyt utdannede i mange av landene. I Norden er det bare svenske kvinner som har sysselsettingsrater over 2008 nivået. I de andre landene er det bare kvinnene i Tyskland og Østerrike som har hatt økende sysselsettingsrater de siste årene.

Alt i alt har vi i Norge hatt en svak sysselsettingsutvikling for alle utdanningsgruppene. Når vi sammenlikner oss med Sverige og Danmark, ser vi at det særlig er for personer med fullført videregående skole og for menn med høyere utdanning at vi har hatt en særnorsk svak utvikling etter 2013. Når det gjelder personer uten fullført videregående er sysselsettingsratene fallende i alle de nordiske landene.

Arbeidstid

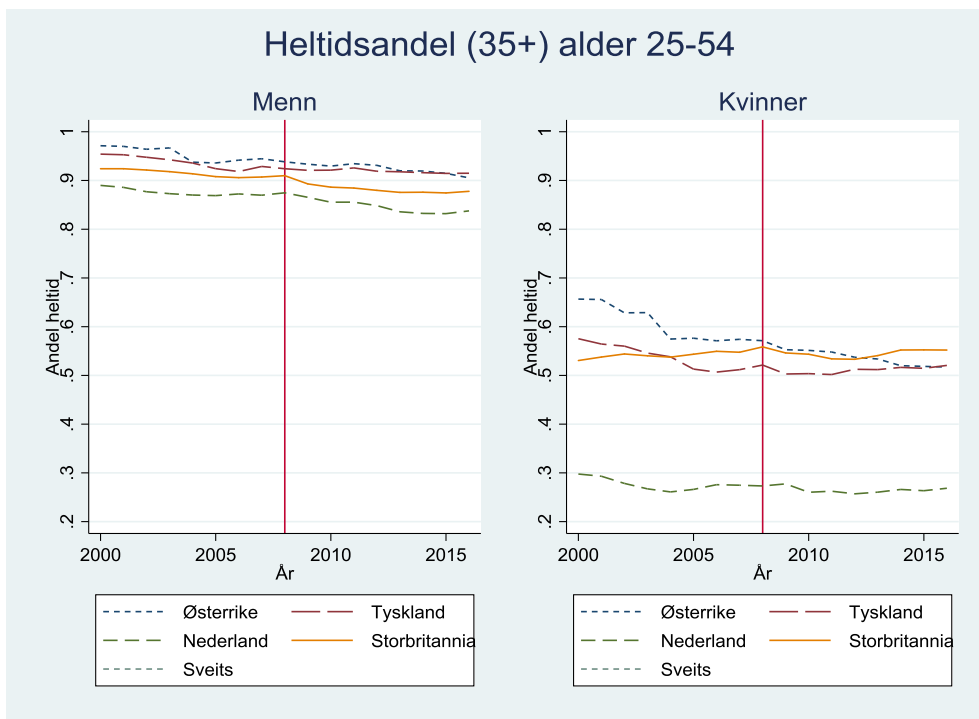
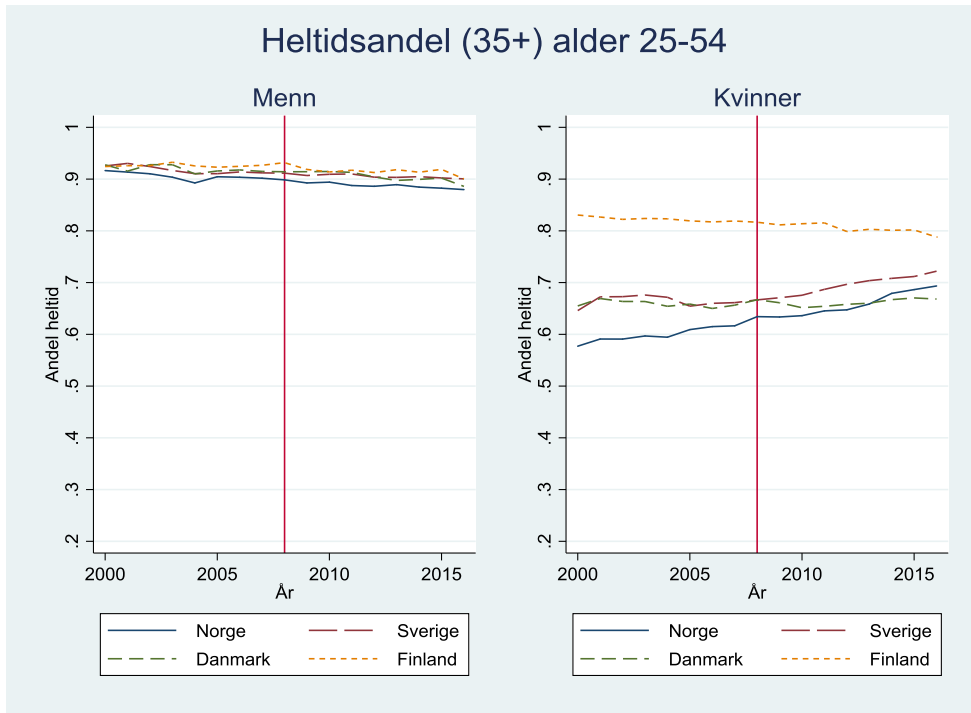
Blant menn har Norge og Danmark har lavest avtalt/vanlig arbeidstid i de landene vi ser på. Blant kvinner ligger vi lavest i Norden, men høyt sammenliknet med de andre Europeiske landene. Det har skjedd lite med avtalt/vanlig arbeidstid per uke i denne perioden. I alle land har menn redusert gjennomsnittlig arbeidstid noe, mens bildet er noe mer variert blant kvinner. Det er lite som tyder på noen særnorsk utvikling i arbeidstiden. Andel på heltid gir et nokså tilsvarende bilde.

Figur 13 Gjennomsnittlig arbeidstid per uke

Kilde: Eurostat Labour force surveys. Se dataavsnitt for kilder og definisjoner. Antall arbeidstimer avtalt/vanlig per uke.

Figur 14 Andel heltid (35+)

Kilde: Eurostat Labour force surveys. Se dataavsnitt for kilder og definisjoner. Andel med avtalt/vanlig arbeidstid per uke på 35 timer eller mer.

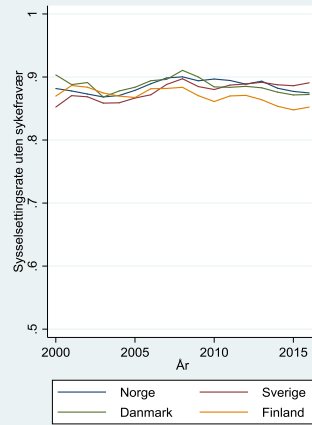
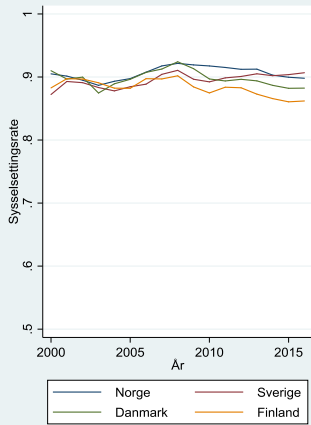
Sykefravær

Det er store forskjeller i sykefravær mellom land. Norge har høyt sykefravær, og kommer noe svakere ut når vi trekker sykefravær ut fra sysselsettingstallene. Denne forskjellen betyr imidlertid lite i forhold til forskjellene i sysselsettingstallene mellom land og endrer ikke bildet over tid. De utgjør også mindre enn forskjellene i sysselsetningsrater over tid innen land. Figur 15 viser sysselsetningsrater med og uten sykefravær. Mens forskjellen i Norden med og uten sykefravær for personer med bare grunnskole utgjør rundt 4 prosentpoeng, utgjør forskjellen mellom topp året 2008 og det svakeste året 2016 mer enn 10 prosentpoeng. Mønsteret i sysselsetting mellom land er svært likt enten vi måler med eller uten sykefravær.

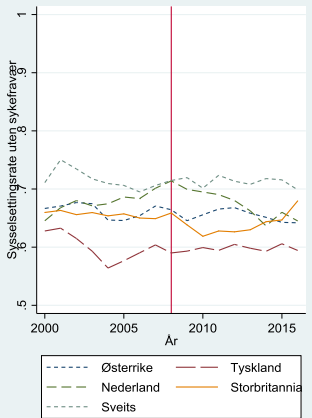
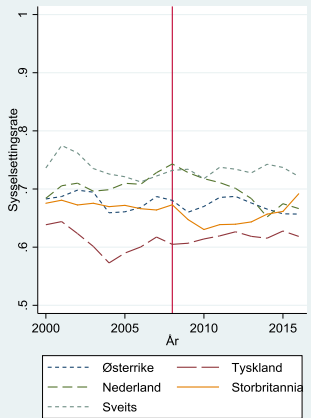
Figur 15. Sysselsetningsrater med og uten sykefravær

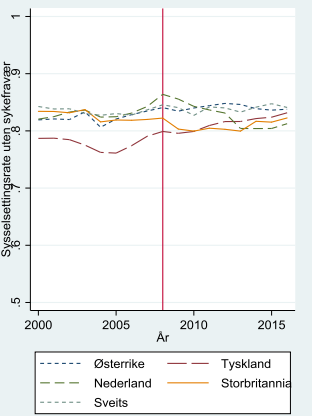
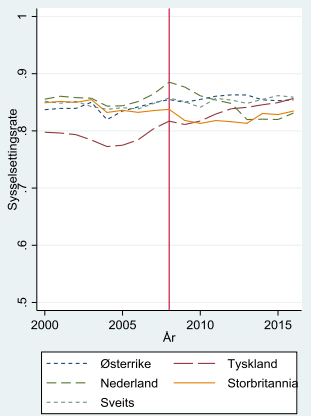
Høyere utd

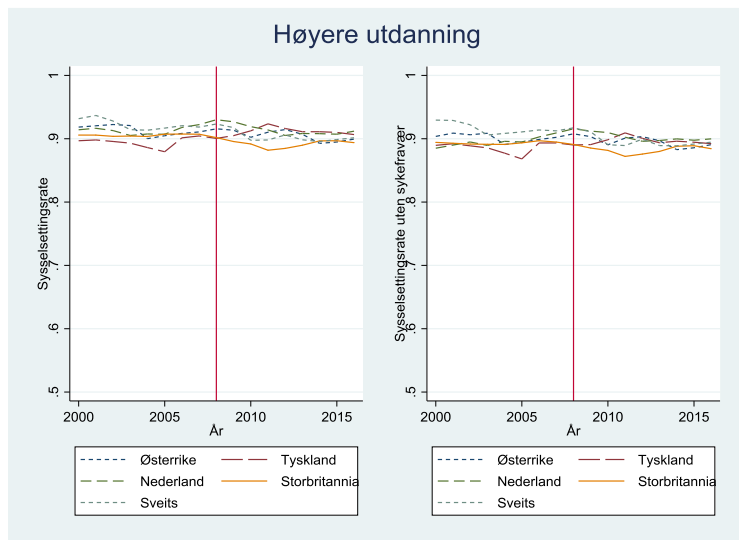

Grunnskole

VGS

Kilde: Eurostat Labour force surveys. Se dataavsnitt for kilder og definisjoner. Høyre figur viser sysselsetningsrater der sykefravær er trukket fra.

Varige funksjonshemming og selvvurdert helse

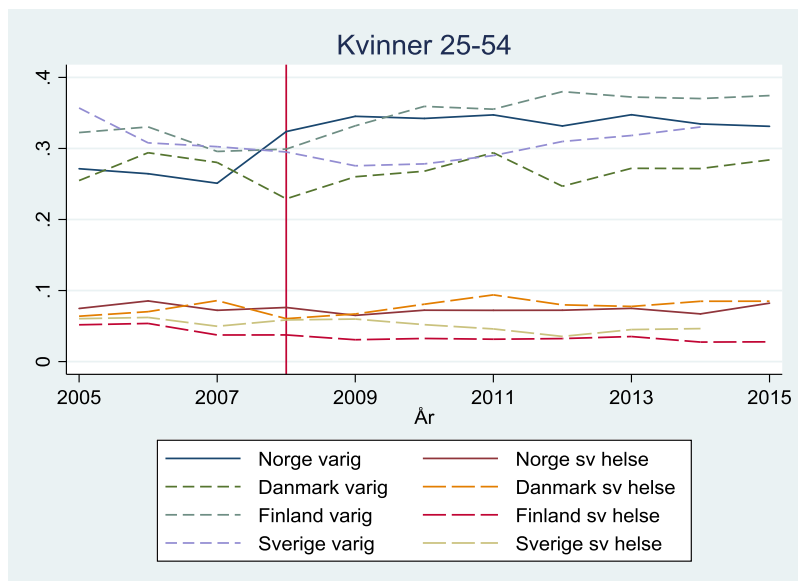
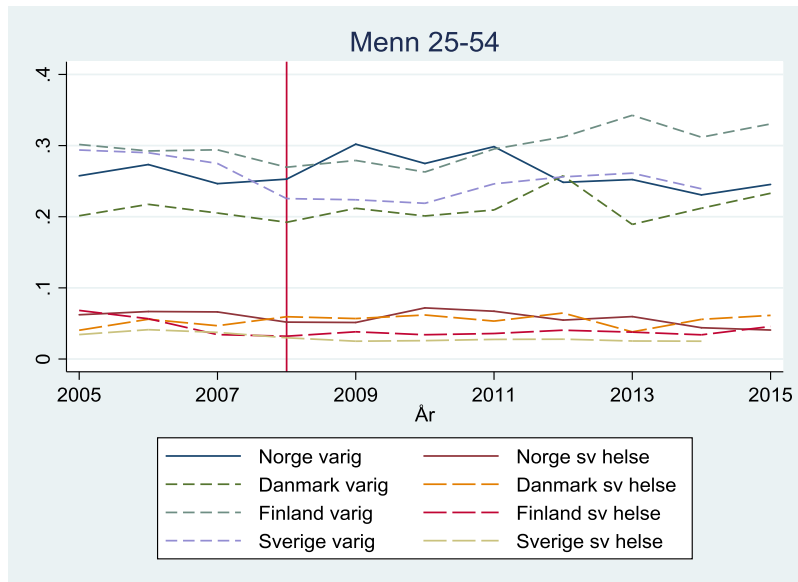
Personer med kroniske lidelser eller varig funksjonshemming har lavere sysselsetningsrater enn andre. I spørreundersøkelser oppgir rundt 30 prosent av befolkningen mellom 25 og 54 år å ha en kronisk lidelse eller varig helseproblem. Spørsmålene er ment å være omfattende, og er ment å inkludere alt fra alvorlige funksjonshemminger til allergier. I figur 16 nedenfor ser vi andelen i befolkningen som oppgir å ha en slik varig tilstand. I alle landene er det fler kvinner enn menn som oppgir å ha en kronisk lidelse eller et varig helseproblem.

Personer med svak helse har også lavere sysselsetningsrater enn andre. Til enhver tid oppgir rundt 5 prosent av befolkningen i 25-54 år at de har dårlig eller svært dårlig helse. Figur 16 viser også andelen av befolkningen som oppgir at de for tiden opplever å ha dårlig eller svært dårlig helse.

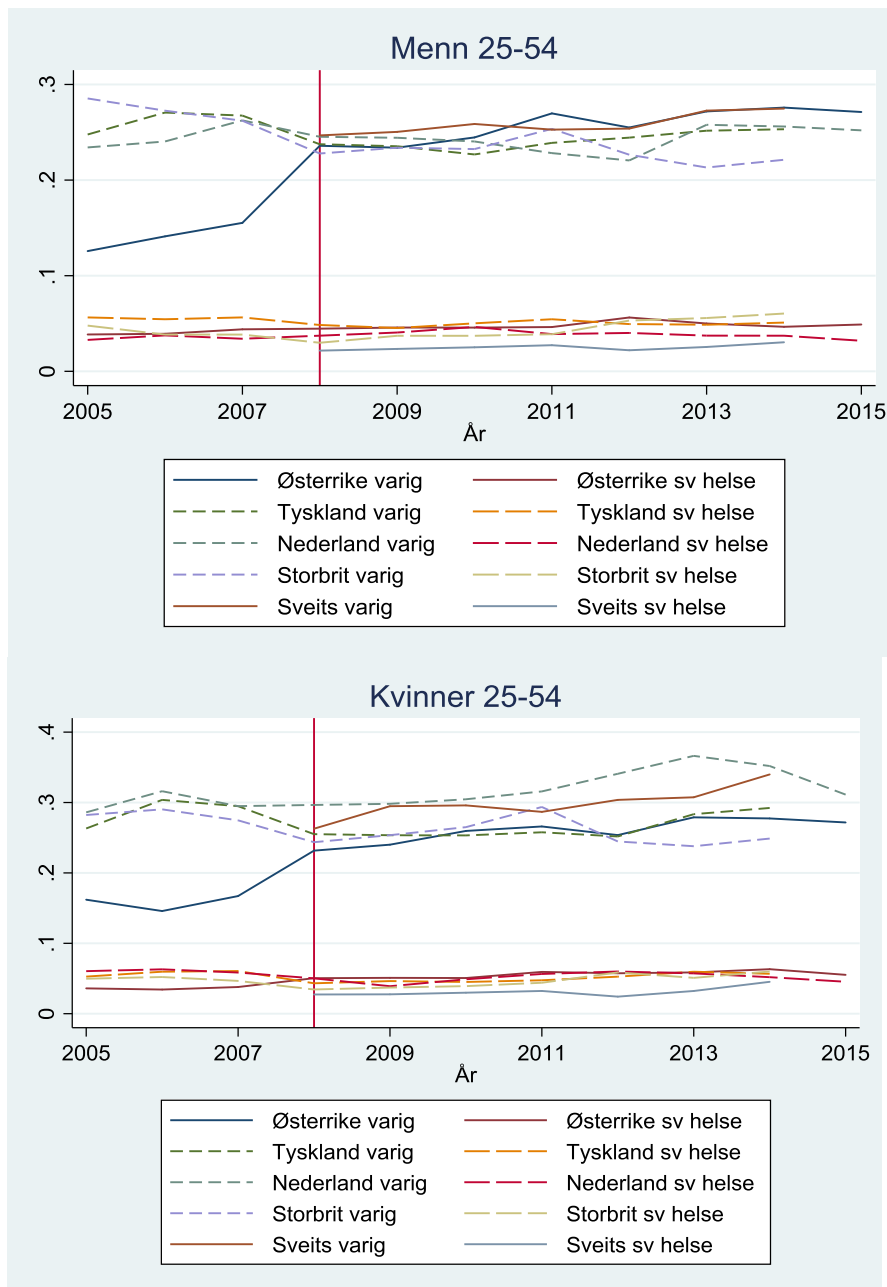
Både når det gjelder kroniske lidelser og varige helseproblemer og når det gjelder selvopplevd dårlig helse er det forskjeller mellom landene. Det er vanskelig å si om dette reflekterer forskjeller i helsetilstand mellom land eller i ulike holdninger, oppfatninger og tolkning av spørsmålene på ulike språk ordbruk mellom landene. Uansett ser vi at det er små endringer innen

land over tid, (unntaket er hoppet i varige tilstander i Østerrike mellom 2007 og 2008 som nok skyldes brudd i serien). Det er heller ikke noe klart mønster i utviklingen over tid mellom landene.

Figur 16 Andeler med kroniske lidelser/varige helseproblemer og dårlig/svært dårlig selvopplevd helse.

Kilde: Data fra EU-Silc. Spørsmålet om varige helseproblemer gjelder kroniske lidelser og varige helseproblemer eller tilstander. Tallene for svak helse inneholder personer som har svart dårlig eller svært dårlig på spørsmål om nåværende opplevd helse.

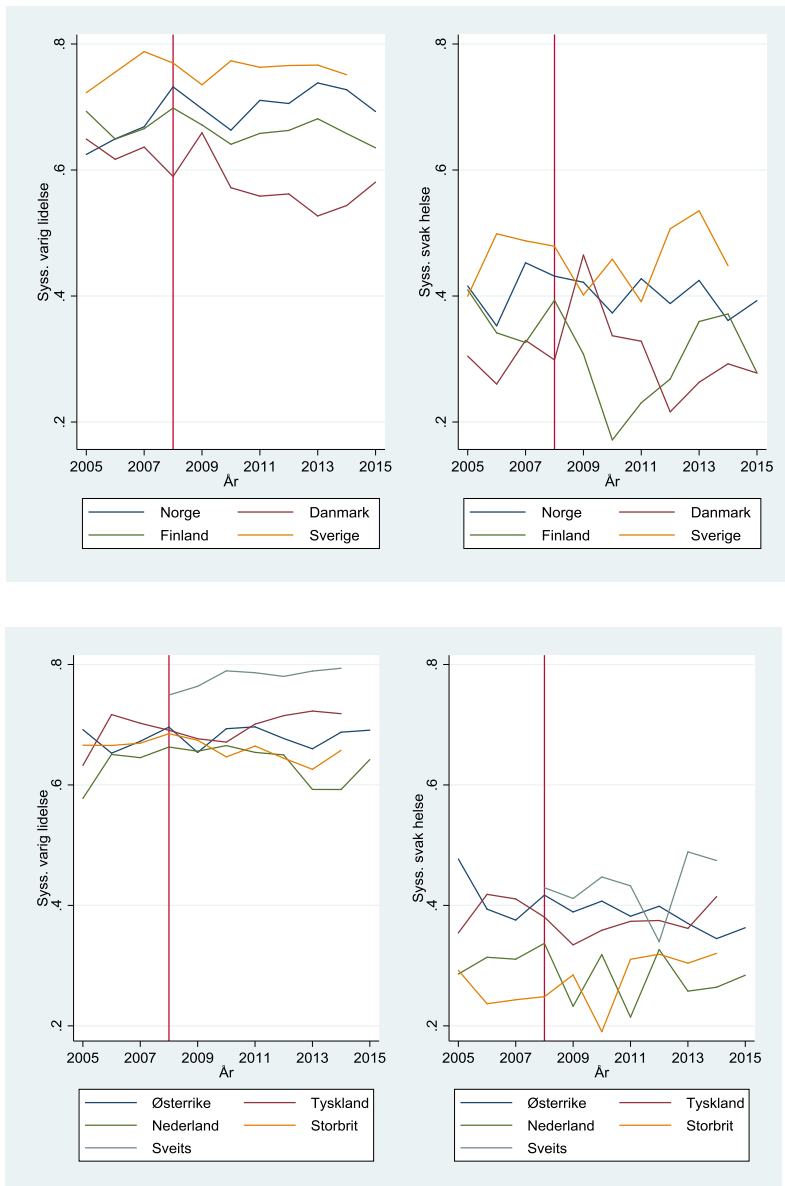

Kilde: Data fra EU-Silc. Spørsmålet om varige helseproblemer gjelder kroniske lidelser og varige helseproblemer eller tilstander. Tallene for svak helse inneholder personer som har svart dårlig eller svært dårlig på spørsmål om nåværende opplevd helse. Det er et brudd i serien for Østerrike mellom 2007 og 2008.

Siden gruppene med varige eller nåværende helseproblemer utgjør små grupper, særlig de med dårlig eller svært dårlig selvopplevd helse som bare er rundt 5 prosent av befolkningen i aldersgruppen 25-54, blir tallene for sysselsettingsrater innenfor gruppene mer usikre. Det ser vi klart i figur 17, der tallene hopper mer opp og ned enn det vi har sett for andre grupper så langt i denne rapporten, og gjør at vi skal betrakte disse tallene med større forsiktighet enn andre tall.

Figuren gir likevel et klart inntrykk: Det er ingen spor av den svakere sysselsettingsutviklingen for Norge de senere årene innenfor disse gruppene. Vi finner altså ingen støtte for en hypotese om at sysselsettingsnedgangen skyldes sysselsettingsutviklingen for personer med helseproblemer, det være seg varige eller nåværende. Det ser snarere ut til at sysselsettingsnedgangen har skjedd blant personer med god helse.

Figur 17. Sysselsettingsrater for personer med kroniske lidelser/varige helseproblemer og dårlig/svært dårlig selvopplevd helse.

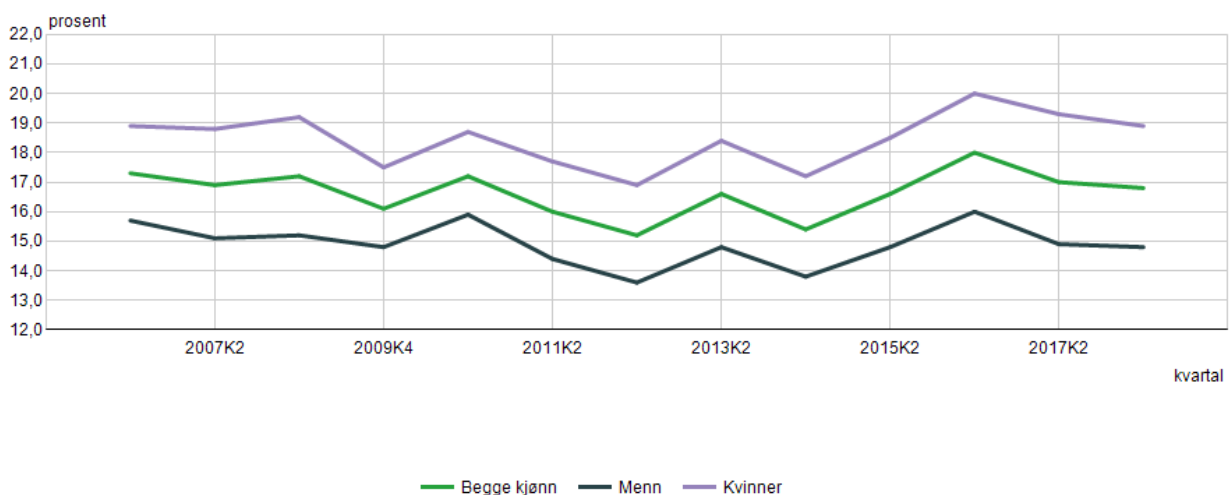
Kilde: Eurostat EU-Silc. Spørsmålet om varige helseproblemer gjelder kroniske lidelser og varige helseproblemer eller tilstander. Tallene for svak helse inneholder personer som har svart dårlig eller svært dårlig på spørsmål om nåværende opplevd helse

Utviklingstrekkene for de ulike helsegruppene understøttes av tall for funksjonshemmede rapportert av Statistikkbanken til Statistisk Sentralbyrå. Figur 15 viser andel funksjonshemmede i befolkningen i aldersgruppen 15 til 66 etter kjønn. Dette er en tydeligvis en noe mer snever definisjon enn den som er brukt ovenfor, som hadde andeler på rundt 25 prosent for Norge.

Figur 18 viser sysselsettingsratene fra 2006 til 2017 for gruppen av funksjonshemmede i denne aldersgruppen, og deretter sysselsettingsrater for aldersgrupper innenfor intervallet 25-54. Igjen hopper linjene en del opp og ned, antakelig som følge av små grupper, men igjen er det ikke mulig å gjenfinne noen klar nedgang i samme periode som vi har funnet for befolkningen som helhet.

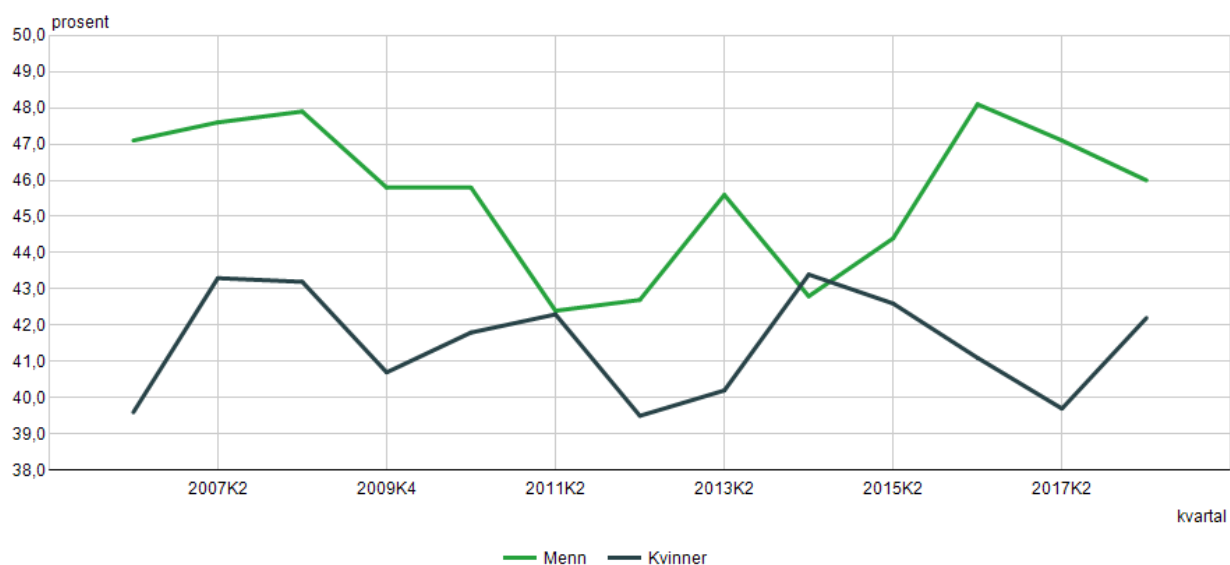
Figur 18. Andel funksjonshemmede og sysselsettingsrater for funksjonshemmede i ulike aldersgrupper. 2006-2017. Statistikkbanken

Personer i alt 15-66 år, og personer med funksjonshemning, etter kjønn og kvartal. Personer med funksjonshemning, Personer i alt, Personer (prosent).

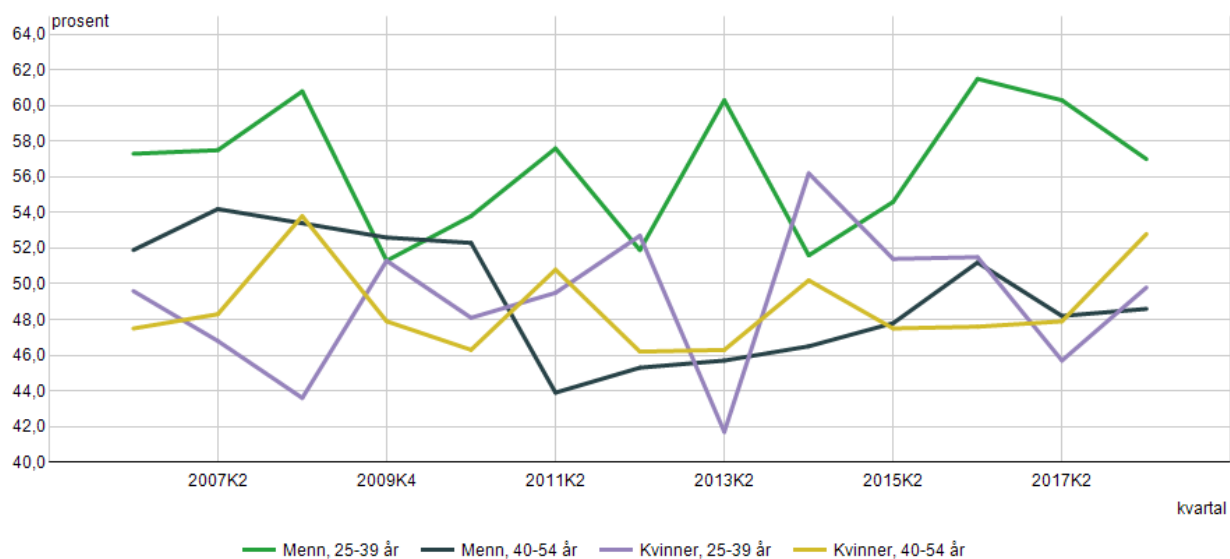
Kilde: Statistisk sentralbyrå

Personer i alt 15-66 år, og personer med funksjonshemning, etter kjønn og kvartal. Personer med funksjonshemning, Sysselsatte, Personer (prosent).

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Sysselsatte i alt 15-66 år og sysselsatte med funksjonshemning (prosent), etter kjønn, alder og kvartal. Sysselsatte med funksjonshemning.

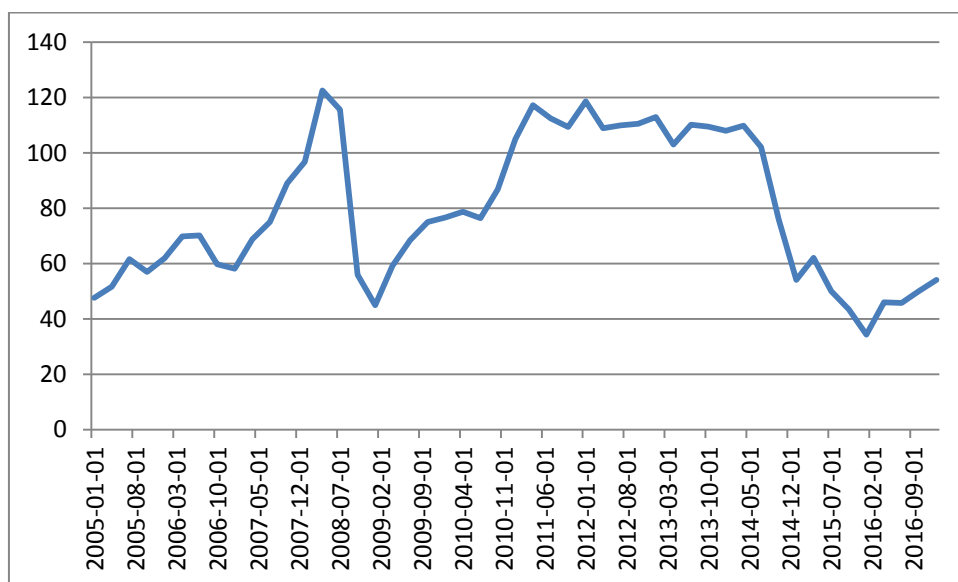
Kilde: Statistisk sentralbyrå

Arbeidsløshet og konjunkturer

Særnorsk arbeidsløshetsutvikling, særlig knyttet til oljeprisfallet og forventninger om oljeskifer i Nord Amerika etc er en annen mulig forklaring på den avvikende sysselsetningsutviklingen. Oljeprisen falt kraftig i forbindelse med finanskrisen, men tok seg opp igjen i løpet av 2009. Utviklingen i oljeskifer produksjon kom imidlertid i fokus, og i sin innsettelsestale i 2012 signaliserte president Obama at USA var i ferd med å bli uavhengig av import av olje. I løpet av 2014 falt oljeprisen igjen dramatisk. Figur 19 viser utviklingen i oljeprisen fra 2005 til 2017.

Figur 19 Prisen på råolje. Global pris i USD per fat, Brent Crude.

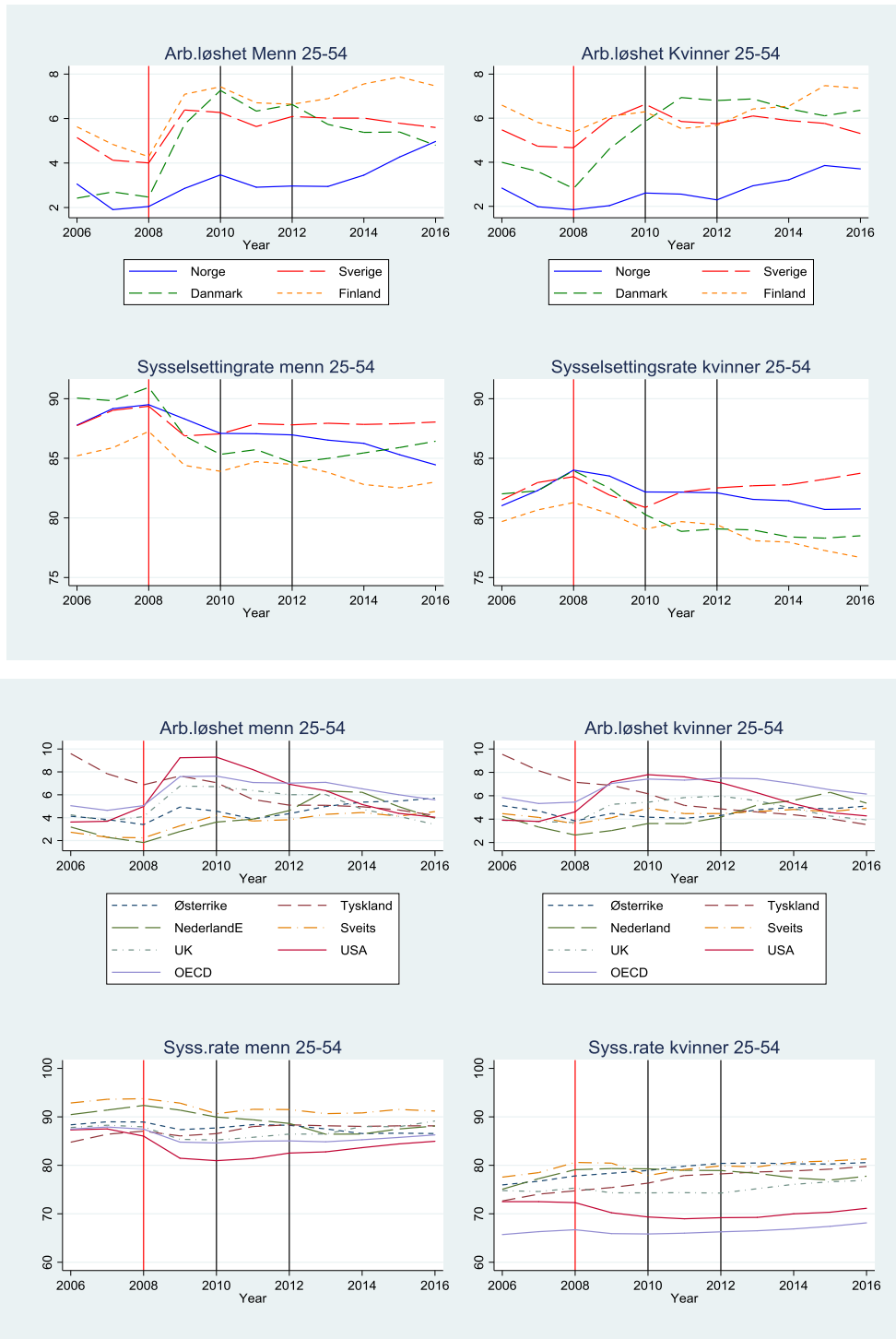

Kilde Federal Reserve Bank of St.Louis, FRED, data fra IMF.

Fra 2013 økte arbeidsløsheten kraftig til Norge å være. Figur 20 viser utviklingen i arbeidsløshet og sysselsetting fra 2006 til 2016. I øverste panel ser vi arbeidsløsheten for kvinner og menn. Etter 2013 har arbeidsløsheten økt kraftig i Norge, i kontrast til utviklingen i Sverige og Danmark. Vi ser at sysselsetningsutviklingen korresponderer direkte (negativt) med utviklingen i arbeidsløshet. Finland og særlig Norge har hatt svakere utvikling enn Sverige og Danmark, og mønsteret korresponderer direkte med utviklingen i arbeidsløshet.

Disse figurene gir et klart bilde av at den spesielle utviklingen i sysselsetting i Norge i forhold til andre land henger sammen med en særnorsk konjunkturutvikling, særlig knyttet til forventninger og uro i forbindelse med oljevirkosomheten.

Figur 19. Arbeisløshet og sysselsetting

Kilde: OECD (2018) Tall fra Labour force surveys. Tallene kan avvike noe fra tallene ellers i notatet på grunn av mulige forskjeller i definisjoner.

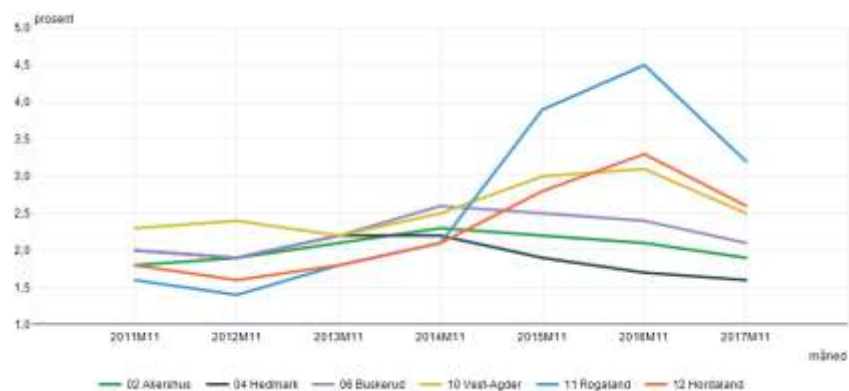
Vi zoomer inn

For å illustrere den sterke sammenhengen sysselsettingsutviklingen og den særnorske konjunkturutviklingen zoomer vi inn på utviklingen i arbeidsløshet og sysselsetting for menn i tre fylker som ble hardt rammet av oljeprissjokket, nemlig Rogaland, Hordaland og Vest-Agder, og tre fylker som opplevde nedgang i arbeidsløsheten perioden etter 2014, nemlig Hedmark, Buskerud og Akershus. Øverste panel i figur 20 viser utviklingen i registrert arbeidsløshet for aldersgruppen over 30 år målt i november hvert år. Vi ser hvordan registrert arbeidsløshet økte jevnt i 5 av de seks fylkene etter 2012 fram til 2014. Så skjøt arbeidsløsheten opp i Rogaland, Hordaland og Vest-Agder og nådde toppen i 2016.

De to neste figurene viser hvordan sysselsettingsutviklingen for aldersgruppen 25 til 54 har sett ut i de seks fylkene i samme periode. Sysselsettingen følger det samme mønsteret, et kraftig fall i de tre fylkene som ble spesielt rammet av oljeprissjokket, og bare et moderat fall i sysselsettingen i de fylkene som bare ble rammet indirekte. Fra 15 til 16 gikk sysselsettingen opp i fylkene som ikke ble direkte rammet, antakelig som følge av finanspolitiske virkemidler som kom alle fylkene til gode. Etter 2016 er sysselsettingsratene på vei oppover i så å si alle fylkene.

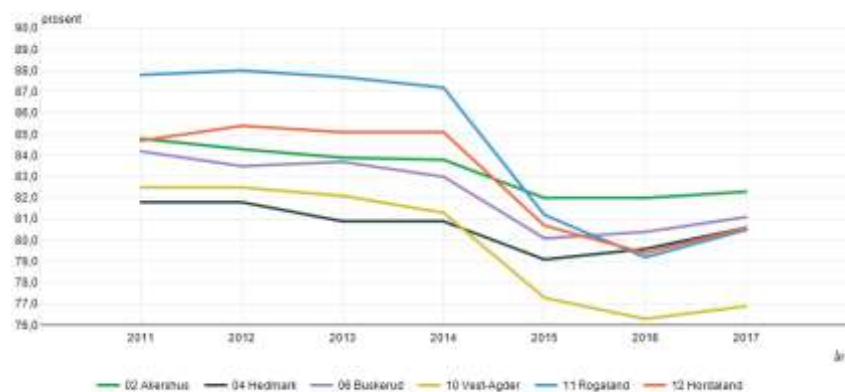
Figur 20 Ledighet og sysselsetting i noen fylker 2011-2017

Registrerte arbeidsledige (prosent), etter region, måned og statistikkvariabel: 30-74 år.

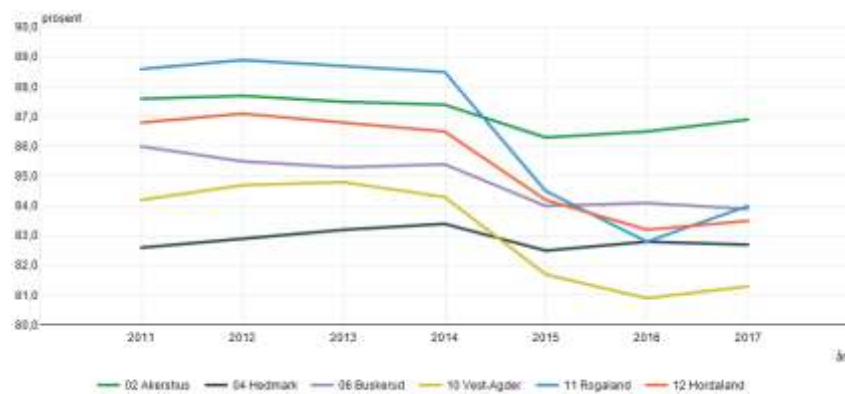
Kilde: Statistisk sentralbyrå

Andel sysselsatte i befolkningen per 4. kvartal (prosent), etter region, år og statistikkvariabel. Menn, 25-39 år.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Andel sysselsatte i befolkningen per 4. kvartal (prosent), etter region, år og statistikkvariabel. Menn, 40-54 år.

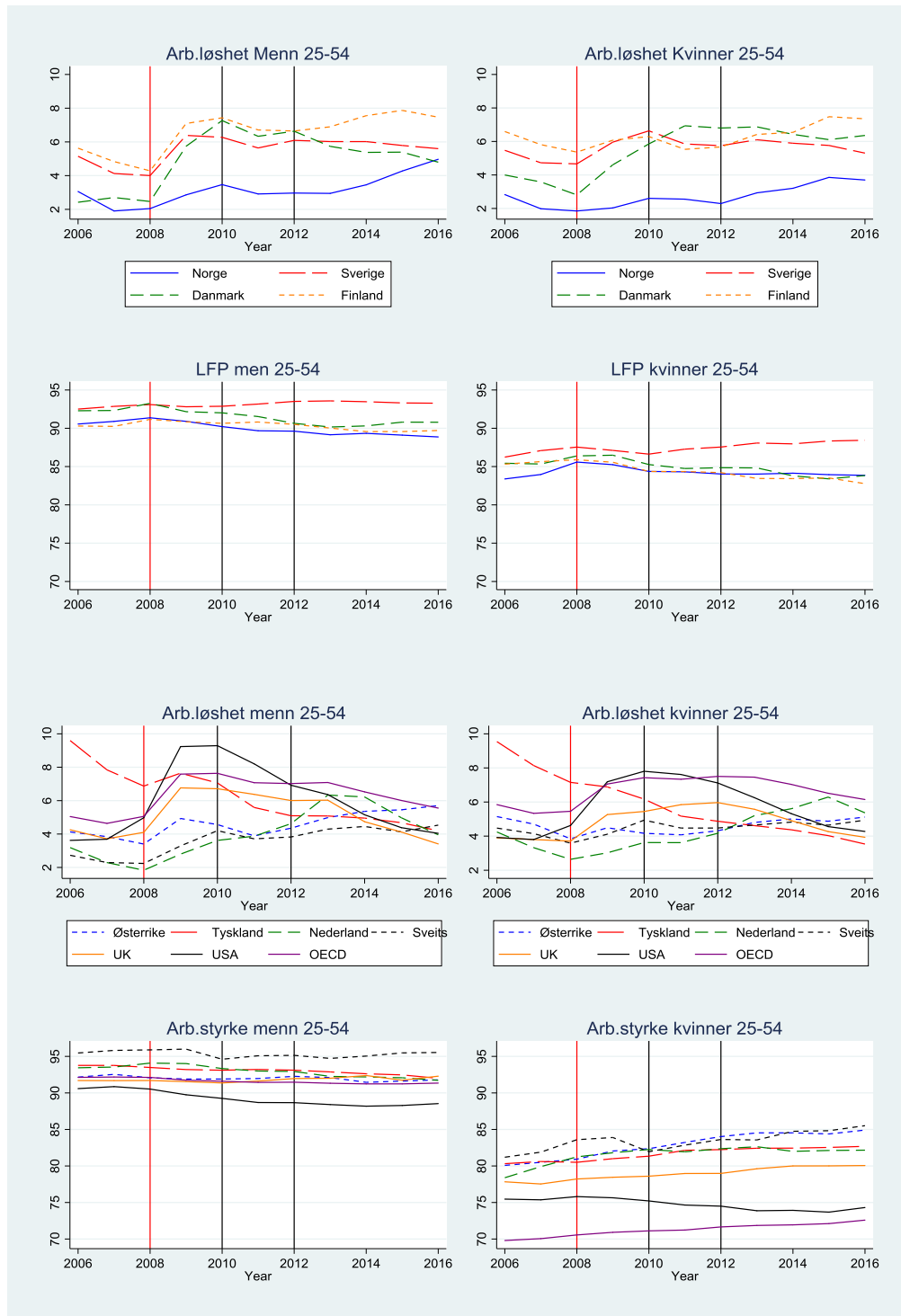

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Utviklingen i arbeidsstyrken

Arbeidsstyrken utgjøres av sysselsatte pluss arbeidsløse. Dersom arbeidsstyrken var konstant ville sammenhengen mellom sysselsatte og arbeidsløse motsvare hverandre eksakt. Det er imidlertid flere forhold som gjør at arbeidsstyrken kan endre seg, eller også være påvirket av aktivitetsnivået. Ved høy ledighet kan potensielle arbeidssøkere gi opp og trekke seg ut av arbeidsmarkedet (såkalt motløse arbeidere, se f.eks., Dagsvik et al 2007), samtidig kan det å være arbeidsløs ha negative konsekvenser for kompetanseutvikling og motivasjon over tid, og sammensetningen av arbeidsløse med ulike produktive egenskaper kan endre seg med ledighetsnivå (Johansen 1982).

Figur 21. Arbeidsløshet og yrkesdeltakelse

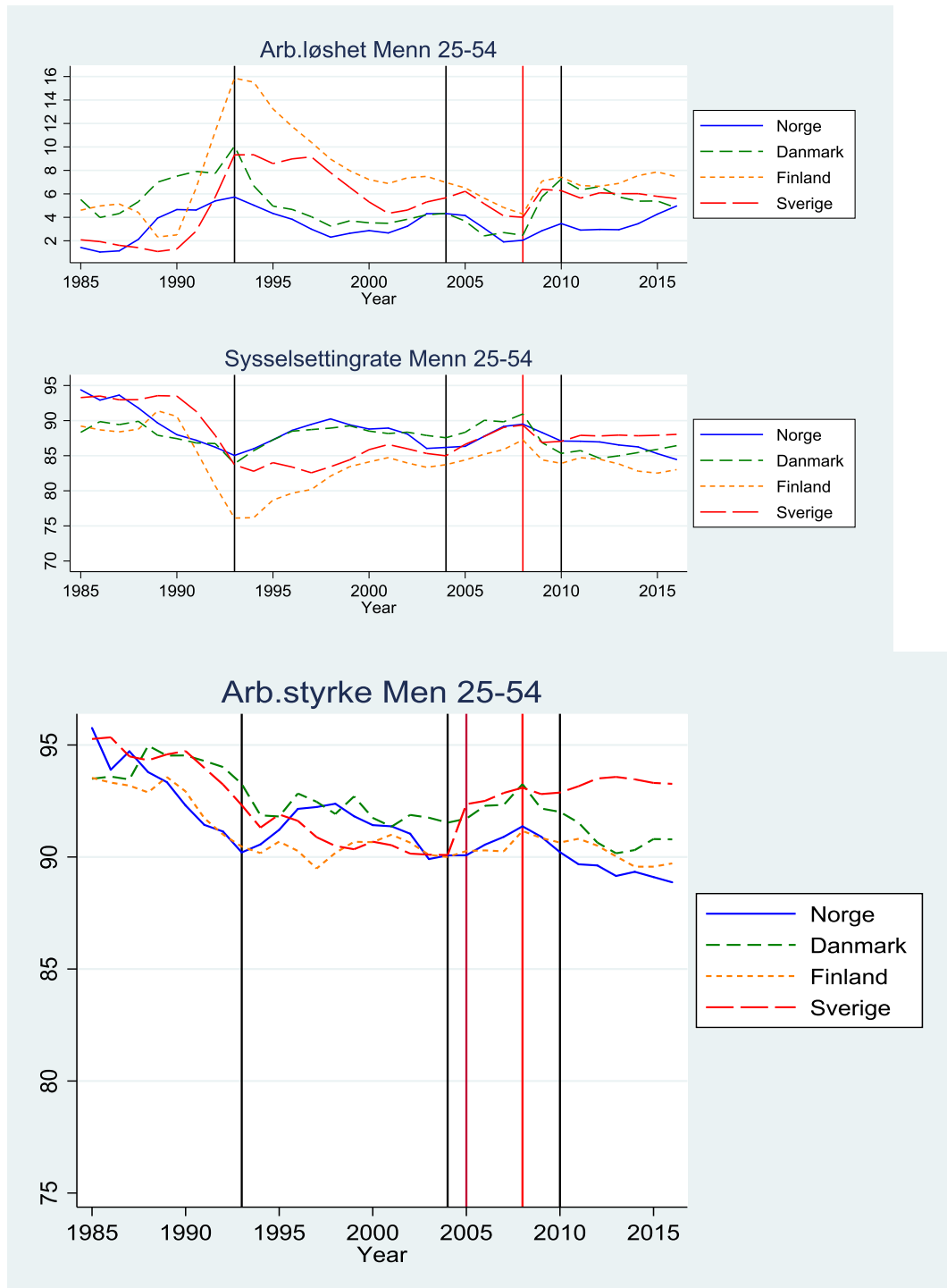
Kilde: OECD (2018) Tall fra Labour force surveys. Tallene kan avvike noe fra tallene ellers i notatet på grunn av mulige forskjeller i definisjoner

I figur 21 sammenlikner vi utviklingen i arbeidsløshet med utviklingen i arbeidsstyrken. Sammenhengen mellom arbeidsløshet og arbeidsstyrke er langt mindre tydelig enn sammenhengen mellom sysselsetting og arbeidsløshet. I figuren kan det se ut til at høyere arbeidsløshet i en periode fører til en reduksjon i arbeidsstyrken, kanskje med noe forsinkelse på ett til to år, men sammenhengen er uklar og kan både skyldes andre faktorer og være forstyrret av andre forhold påvirker både styrke og timing av sammenhengen. Figuren viser også tilsvarende utvikling for de andre landene. Igjen hadde vi den sterke sammenhengen mellom sysselsettingsrater og arbeidsløshet, og en viss men mye svakere tendens til at arbeidsstyrken reagerer negativt på høyere ledighet med noe forsinkelse.

Nedgangen i arbeidsstyrken etter finanskrisen er et internasjonalt fenomen som har vekket bydelig interesse. Særlig er nedgangen i USA viet mye oppmerksomhet. Spørsmålet er om nedgangen er en konsekvens av den høye ledigheten under finanskrisen, eller om dette er en del av en langsiktig trend. Dette spørsmålet er ikke avklart ennå (se for eksempel diskusjoen i Blanchard 2018), blant annet fordi det er vanskelig å skille mellom kortsiktige og langsiktige effekter såpass kort tid etter finanskrisen. Fernald et al (2017) gir støtte for at nedgangen i hovedsak er en del av en langsiktig trend. De argumenterer for at selv en sterk konjunkturfølsomhet ikke kan begrunne den lave deltakelsen nå som arbeidsløsheten har gått mye ned i USA. De finner også at deltakelsen har gått mer ned i rike husholdninger enn i fattigere, noe som står i motstrid mot en oppfatning av nedgangen skyldes økt marginalisering i bunnen av inntektsfordelingen. Dette er fortsatt et aktivt forskningsfelt, og det er vanskelig å konkludere for skråsikkert om dette. Er dette i så fall en internasjonal utvikling som også vi er en del av?

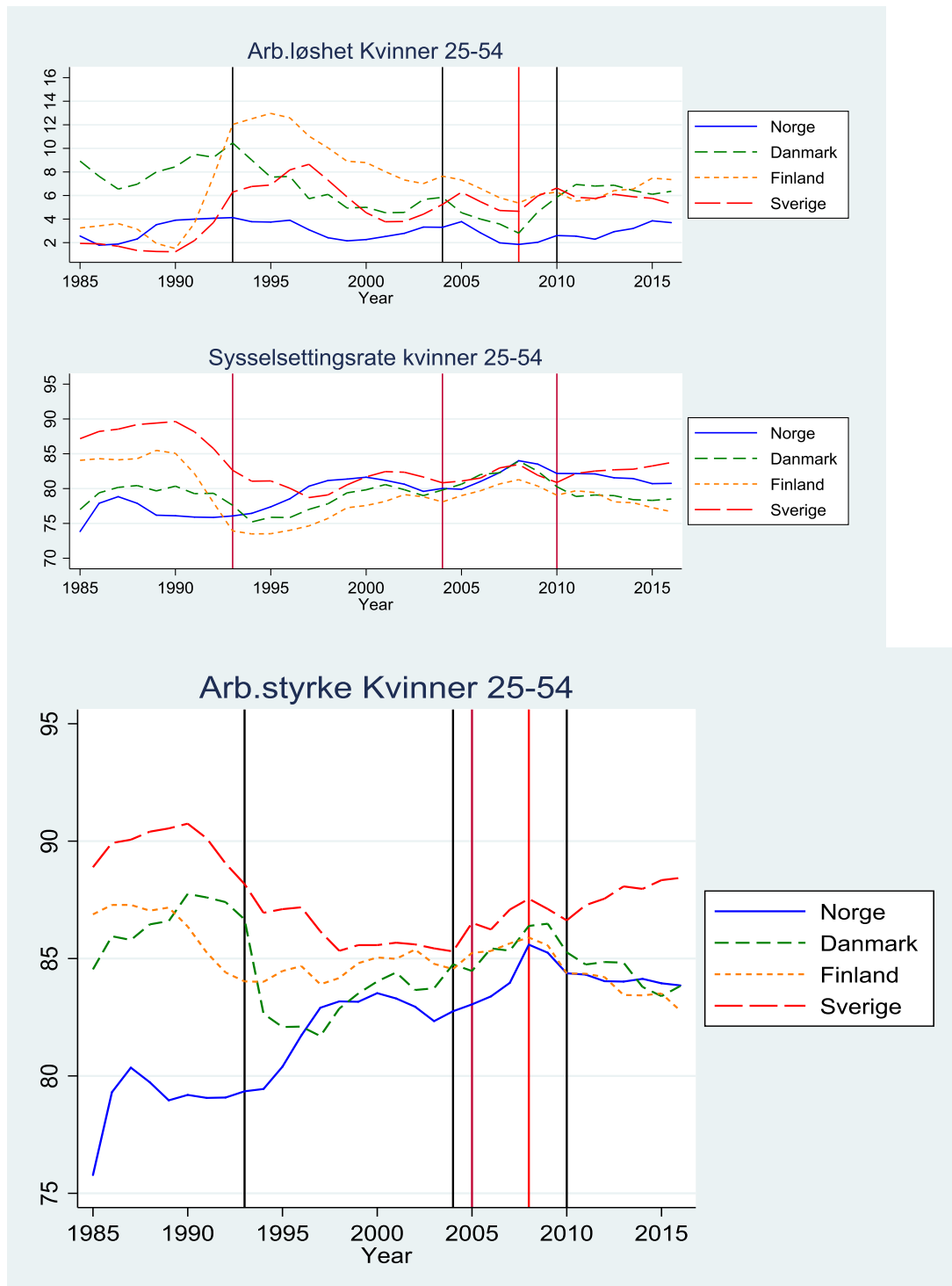
Figur 22 viser utviklingen i ledighet, sysselsetting og arbeidsstyrken i et lengre tidsperspektiv, fra 1985 til 2016. Det er en del brudd i tidsseriene som gir noen hopp i linjene. Vi legger særlig merke til hoppet i arbeidsstyrken i 2005 for Sverige, som nok i hovedsak skyldes at de begynte å inkludere sysselsatte i utlandet som en del av arbeidsstyrken.

Figur 22a Arbeidsløshet, sysselsetting og yrkesdeltakels, menn 1985-2016

Kilde: OECD (2018) Tall fra Labour force surveys. Tallene kan avvike noe fra tallene ellers i notatet på grunn av mulige forskjeller i definisjoner. Tallene for Sverige endret seg i 2005 da personer sysselsatt i utlandet ble inkludert i arbeidsstyrken.

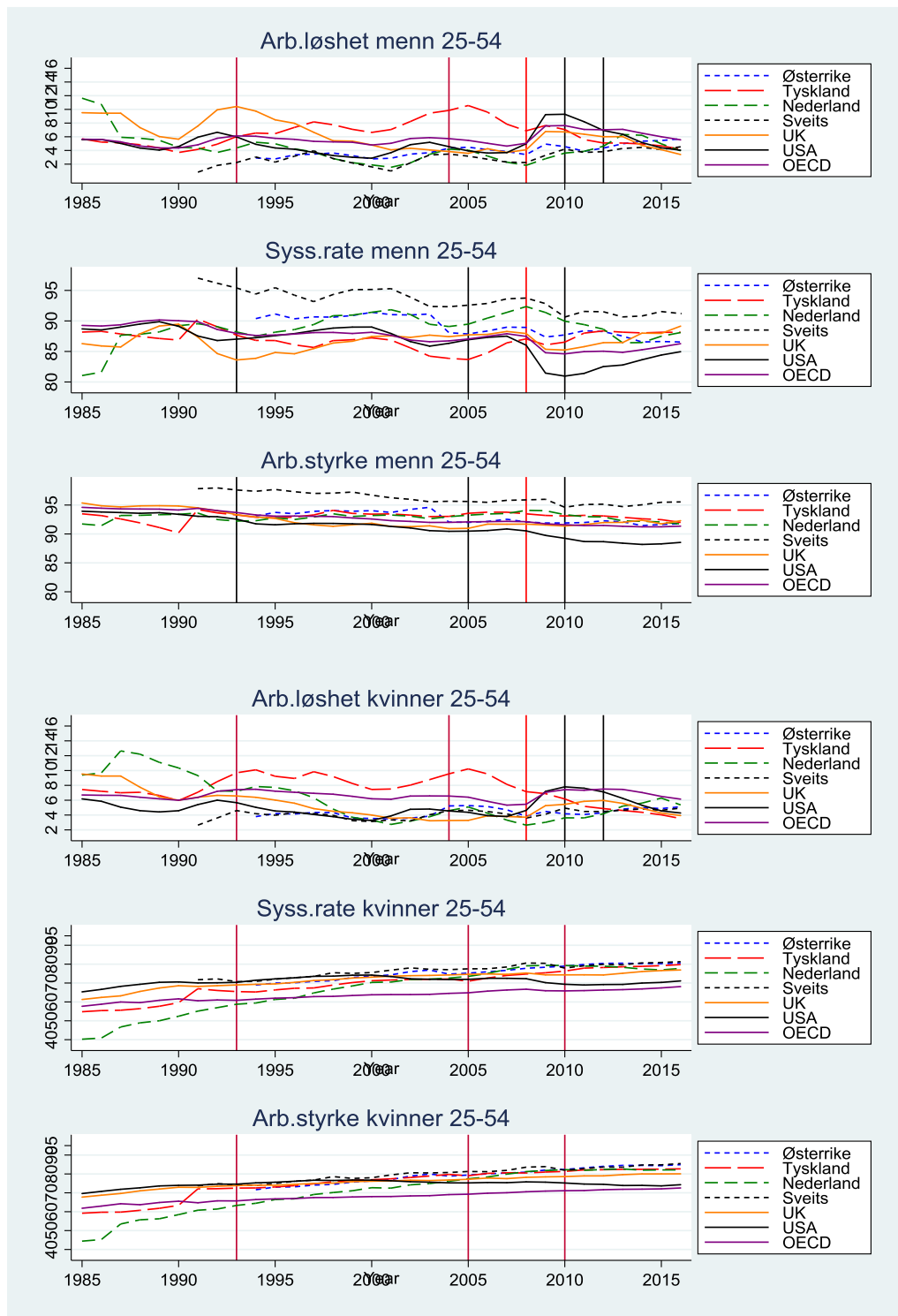
Figur 22b Arbeidsløshet, sysselsetting og yrkesdeltakelse, kvinner 1985-2016

Kilde: OECD (2018) Tall fra Labour force surveys. Tallene kan avvike noe fra tallene ellers i notatet på grunn av mulige forskjeller i definisjoner. Tallene for Sverige endret i 2005 da personer sysselsatt i utlandet ble inkludert i arbeidsstyrken.

Figur 22c Arbeidsløshet, sysselsetting og yrkesdeltakelse, menn og kvinner 1985-2016

Kilde: OECD (2018) Tall fra Labour force surveys. Tallene kan avvike noe fra tallene ellers i notatet på grunn av mulige forskjeller i definisjoner. Det er flere brudd i seriene, særlig ser vi et brudd for Tyskland 1990.

Bildet er likevel i hovedsak klart. Arbeidsløshetstallene viser tydelig de store krisene i Sverige og Finland på 1990 tallet, sammen med Storbritannia, og betydningen av finanskrisen i USA. Samtidig ser vi igjen den særnorske økning i ledigheten etter 2013, bare delt med Finland. Sysselsettingstallene henger klart sammen med krisene og utviklingen i ledighet. Legg også merke til at svingningene i sysselsetting var vel så store på 1990 tallet som det vi har sett de siste årene. Vi ser også at den sterke sysselsettingsveksten vi har sett for Tyskland i perioden etter 2005 har vært en opphenting etter to lange perioder med økende arbeidsløshet og fallende sysselsetting helt siden gjenforeningen mellom øst og vest.

Figurene for arbeidsstyrken for menn viser en klart nedadgående langsiktig trend i alle land, og forskjellene i forløp er vanskelig å skille fra konjunktoreffektene. Det som er klart, er imidlertid at nedgangen i arbeidstilbudet i denne gruppen ikke er noe særnorsk fenomen.

Oppsummering og diskusjon

I dette notatet har jeg sammenliknet sysselsettingsutviklingen i perioden fra 2000 til 2016 mellom Norge og andre land vi ønsker å sammenlikne oss med. Norge har hatt svakere sysselsettingsutvikling enn de andre landene i de siste årene av denne perioden. Mens de aller fleste landene er i ferd med å hente seg inn etter finanskrisen med til dels sterk vekst i sysselsettingen, noe som også er bekreftet i OECD (2018), har Norge opplevd et fall i sysselsettingen, særlig etter 2013. Denne utviklingen har skapt bekymring. Hva skyldes denne svake utviklingen i forhold til de andre landene?

Gjennomgangen dokumenterer at den særnorske utviklingen i sysselsetting de seneste årene ikke spesielt kan føres tilbake til utviklingen for utsatte eller marginale grupper i arbeidsmarkedet. Det ser snarere ut til at den i stor grad skyldes en særnorsk konjunkturutvikling, særlig knyttet til oljeprisnedgangen.

Norge har høye sysselsettingsandeler for utsatte grupper sammenliknet med andre land. Vi skiller oss heller ikke ufordelaktig ut når det gjelder den seneste utviklingen i sysselsetting for unge, eldre, personer med helseproblemer eller funksjonshemninger i denne perioden. Tvert imot oppviser flere av de utsatte gruppene en sysselsettingsutvikling som er minst like bra som den vi

har sett i andre land. Dette bildet får støtte i en nylig utkommet studie av hvordan det går med sysselsettingen i OECD landene. OECD (2018) finner at de nordiske landene, og Norge spesielt, har små forskjeller i sysselsettingsrater mellom utsatte grupper («disadvantaged groups») i arbeidsmarkedet og «prime age men», og at utviklingen fra 2006 til 2016 for disse gruppene i Norge har vært bedre, snarere enn verre enn for «prime age men» .

Riktignok har vi sett en klar nedgang i sysselsettingsratene for personer uten fullført videregående skole. Men denne utviklingen deler vi med de andre nordiske landene, for eksempel Sverige, som ellers har hatt en svært god sysselsettingsutvikling etter finanskrisen. Det er altså ikke her vi skiller oss ut fra Sverige og de andre nordiske landene. Fallende sysselsettingsrater for personer som ikke har fullført videregående skole er snarere en del av en langsiktig trend som gjelder alle de nordiske landene, og som sannsynligvis dels henger sammen med endringer i sammensetningen av denne gruppen arbeidstakere over tid; personer i yngre kohorter uten videregående er nok en mer selektert gruppe enn personer i eldre kohorter uten videregående, dels med økende konkurranse og dels med økte kvalifikasjonskrav i arbeidslivet generelt.

Den relative sysselsettingsnedgangen i forhold til andre land viser seg derimot klart blant personer i sin beste alder 25-54; norskfødte, med fullført videregående eller høyere utdanning, blant heltidsarbeidende og blant personer uten varige helseproblemer eller dårlig selvopplevd helse. I denne gruppen har sysselsettingen i Norge, i motsetning til andre land, ikke tatt seg opp siden finanskrisen, med særlig stor nedgang etter 2013.

Denne utviklingen har falt sammen med en avvikende konjunkturutvikling fra de andre landene. Sammen med Finland, som også har hatt en svakere sysselsettingsutvikling enn andre land i denne perioden, har Norge opplevd en betydelig konjunkturedgang de siste årene. For oss dreier det seg i hovedsak om et oljesjokk, drevet av oljeprisnedgangen i 2014, og mer generelt av svakere prognoser i oljemarkedene siden 2010. Dette skjedde samtidig med at opphenting etter finanskrisen skyter fart i de andre landene.

Samtidig har vi opplevd en nedgang i arbeidsstyrken i denne perioden. Dette ser ut til å være en langsiktig trend, noe som ikke er noe særnorsk fenomen, men snarere en utvikling som foregår i de aller fleste land vi kan sammenlikne oss med.

Hvorfor slår konjunktorene mest ut for aldersgruppen 25-54 og blant grupper som ikke er spesielt utsatte i arbeidsmarkedet?

Det kan virke som et paradoks at konjunktorene ser ut til å slå sterkest ut blant de som har størst sannsynlighet for å være sysselsatte. Men det er kanskje ikke så overraskende likevel. For det første rammer nedgangen i første omgang nettopp de som er i jobb. Nedleggelse og nedbemanning rammer «alle» som er ansatt. Men kanskje viktigst for vår sammenlikning her; når oppgangen kommer er det nettopp de som *ikke* er i utsatte grupper som først kommer i jobb.

Utsatte grupper har et annet forløp, og effektene kommer mer over tid. I begynnelsen av en oppgang kan det bli vanskeligere å få jobb, nettopp fordi konkurransen fra personer med høye sysselsettingssjanser er større. Utsatte grupper trekkes inn først sent i forløpet når presset i arbeidsmarkedet øker. Ungdom er spesielt utsatt fordi de ikke slipper inn i dårlige tider, i den begynnende oppgangen må de konkurrere med personer med arbeidserfaring men som er blitt ledige under krisen, og etter hvert må de konkurrere med nye kohorter som ikke har ledighetserfaring.

Når sjansene for å få jobb blir lavere for utsatte grupper er det også grunn til å vente større tilbaketrekning fra arbeidsmarkedet nettopp for denne gruppen. En nedgangsperiode kan derfor få betydelige og langsiktige konsekvenser for utsatte grupper, nettopp fordi nedgangsperioden skaper store svingninger i sysselsettingen for grupper som i utgangspunktet har gode sjanser i arbeidsmarkedet.

Hva er så politikutfordringene som følger av denne diagnosen?

Det første poenget er konjunkturstyring. Bildet vi får av sysselsettingsutviklingen over noen år, med store utslag i sysselsettingsnivået, illustrerer tydelig betydningen av slike svingninger. Kostnadene ved høy ledighet blir tydelige når vi måler dem i form av redusert sysselsetting og verdiskapning. Kostnadene ved høy ledighet blir forsterket gjennom hysterese effekter. Dels kan høy ledighet i seg selv redusere jobbsjansene i framtiden, og dels kan høy ledighet føre til tilbaketrekning fra arbeidsstyrken, særlig for utsatte grupper.

Dette innebærer fokus på automatiske stabilisatorer og ulike former for aktiv motkonjunkturpolitikk i både gode og dårlige tider. Vår spesielle finansielle situasjon overfor

utlandet gir handlingsrom, noe som vel viste seg klart under finanskrisen. Samtidig er det egenskaper ved det norske velferds- og forhandlingssystemet som bidrar til å fordele både kostnader og gevinster ved globale sjokk. Forsikringsaspektet ved velferdsordningene virker som en viktige automatisk stabilisator i både gode og dårlige tider. Forhandlingssystemet bidrar til lønnsmoderasjon i dårlige tider, og til å fordele både gevinster og kostnader ved eksterne sjokk utover i hele økonomien.

Det andre poenget er hvor utsatte vi er for raske endringer i oljesektoren. På mange måter var oljesjokket et forvarsel på hva som kan skje hvis omstillingene fra oljen kommer fort i stedet for langsomt. Overgangen fra en oljeøkonomi vil innebære omstillinger i arbeidsmarkedet både når det gjelder kompetanse, yrkes- og nærings sammensetning og geografi. Kanskje viste denne runden at vi er mer forberedt på generelle sjokk utenfra enn vi er på store regionale omskiftninger på kort sikt.

Omstillingsevne hos arbeidstakerne, både når det gjelder kompetanse, yrke, næring og bosted vil bli avgjørende for kostnadene ved framtidige sjokk. Omstillingsevne hos virksomhetene, både når det gjelder produktmarkeder, lokalisering og teknologi vil bli avgjørende for om vi kommer raskt i gang med annen aktivitet. I Barth og Moene (2016) skiller vi mellom ideell og reell konkurranse. Mens ideell konkurranse dreier seg om de små justeringene i en friksjonsløs økonomi, dreier den reelle konkurransen seg om diskrete valg og konkurransen om å være først ute med det nye. Politikk med fokus på omstillingsevne bør rettes inn mot å styrke vilkårene for den reelle konkurransen. Igjen spiller velferds- og forhandlingssystemet en rolle, både som en mekanisme for fordeling av gevinster og kostnader, men også som viktige betingelser for en prosess med kreativ destruksjon⁸.

Når det gjelder mer langsiktige trender ser det ikke ut til at vi skiller oss særlig ut fra andre land. Sammen med de andre nordiske landene og flere av de andre landene har vi hatt en nedadgående trend i sysselsettingen for personer uten fullført videregående skole. Dette betyr blant annet at denne gruppen ikke har vært med i samme grad på sysselsettingsveksten i Sverige, noe som styrker tolkningen av den gode utviklingen i Sverige også som konjunkturdrevet.

---

⁸ Se Barth, Moene og Wallerstein 2003 og Barth, Moene og Willumsen 2014 for en diskusjon.

Sysselsettingsutviklingen for personer uten fullført videregående skole fortjener mer oppmerksomhet, både i form av mer forskning og i form av gode politikk forslag. I arbeidsmarkedet er denne gruppen utsatt for konkurranse både gjennom internasjonal handel, innvandring og teknologi. Dette er en heterogen gruppe, dels er det forskjeller mellom ulike kohorter som har stått overfor ulike muligheter i utdanningssystemet, og dels er forskjeller i grunnene til at de ikke har fullført videregående skole. Albæk et al (2012) dokumenterer en sterk sammenheng mellom forløpet i årene fra 16 til 21 år, og sjansene for å være NEET når man er 30. Et viktig spørsmål er om denne gruppen bør møtes med utdanningspolitiske eller mer arbeidsmarkedspolitiske tiltak. I et fellesnordisk arbeid med forskere fra ETLA i Finland, ViVe i Danmark og SOFI i Sverige (Albæk et al 2018) har vi funnet klare indikasjoner på at det lønner seg å fullføre videregående skole i løpet av 20-årene for de som ikke har fullført ved 21 års alder. Livsoppholdsutvalget, ledet av Oddbjørn Raaum, har nettopp utredet løsninger og modeller for inntektssikring, slik at flere voksne kan ta opplæring på grunnskole- og videregående nivå, se NOU 2018:13. Samtidig er det forskning som tyder på at aktive arbeidsmarkedstiltak har positiv effekt nettopp på unge i utsatte grupper, se Hardoy et al (2016) og von Simson (2019) for oppsummering av litteraturen.

Når det gjelder befolkningen som helhet har vi i utgangspunktet høyt nivå på sysselsettingen og lavt nivå på arbeidsløsheten. Sysselsettingsnivået er høyt også i andre land med en sammenpresset lønnsstruktur og sjenerøse velferdsordninger (Barth og Moene 2012), og utviklingen de senere årene har ikke endret på dette bildet. Det vil være avgjørende for sysselsettingsnivået på lang sikt at vi også klarer å holde på et lavt langsiktig nivå arbeidsløsheten. Koordinering i lønnsdannelsen er en viktig faktor, noe som igjen har fått økende internasjonal oppmerksomhet, se for eksempel OECD Employment Outlook 2018, som vier et kapittel til kollektive forhandlinger og koordinering i lønnsdannelsen. Vi har et system med to-trinns forhandlinger der det først foregår koordinering på nasjonalt nivå, med frontfagene som lønnsledende, og deretter lokale forhandlinger etter bestemte rammer. Grovt sett kan vi si at de sentrale forhandlingene bidrar til å opprettholde høy sysselsetting og opprettholde internasjonal konkurransevne, mens de lokale forhandlingen bidrar til effektivitet lokalt.⁹

---

⁹ Se Barth, Moene og Willumsen 2016 for en diskusjon.

Land med sjenerøse velferdsstater og gode sosialforsikringer bør legge mer vekt på arbeidsinsentiver enn land med dårligere forsikringsordninger. I Norge står arbeidslinjen sentralt, og de fleste land med sjenerøse velferdsstater bruker mer ressurser på aktive arbeidsmarkedstiltak enn andre land. Selv om gjennomgangen her ikke tyder på at det er nivået på velferdsytelsene som står bak den særnorske sysselsettingsutviklingen de seneste årene, er det viktig å rette politikken inn mot utsatte grupper for å redusere tilbaketrekning fra arbeidsstyrken, særlig etter nedgangstider.

Nivået på arbeidsmarkedsdeltakelse er høyt i Norge, men ikke spesielt høyt for menn mellom 25 og 54. Fordi nivået på arbeidstilbudet ser ut til å følge konjunktorene med et visst lag, er det vanskelig å bedømme om det nåværende nivået er lavt som følge av en langsiktig trend eller som et etterslep etter oljekrisen. Når det gjelder den langsiktige trenden som pågår i mange land, med en svakt nedadgående trend for menn, men oppadgående trend for kvinner både når det gjelder deltakelse og arbeidstimer, er det flere mekanismer som kan gjøre seg gjeldene.

For det første er det langsiktige trender i produktivitetsutviklingen som kan påvirke etterspørselen etter kvinner og menn forskjellig. Ubalansert produktivitetsvekst som følge av teknologisk endring, robotisering mv gir opphav til «Baumol effekter» som gir redusert etterspørsel etter flere typiske mannsyrker, mens mange tradisjonelle kvinneyrker derimot, er i sektorer som har svakere produktivitetsutvikling, men som opplever økt etterspørsel, som for eksempel tjenesteytende sektorer i offentlig sektor.

For det andre kan det være faktorer på tilbudssiden som gjør at menn reduserer arbeidstilbudet, kanskje særlig som følge av økte inntekter, samtidig som kvinners sysselsetting fortsatt øker i takt med økt likestilling, også blant kvinner som tradisjonelt har marginal tilknytning til arbeidsmarkedet. Økt sysselsetting blant kvinner gir økte inntekter for husholdningene som også kan muliggjøre redusert sysselsetting blant menn i samme husholdning. Mens det er grunn til å sette inn tiltak for å tilpasse arbeidsstyrken til endringer i etterspørselen etter ulike kvalifikasjoner og typer arbeidskraft, er det mer uklart om redusert arbeidstilbud som følge av økte husholdningsinntekter skal betraktes som noe problem eller snarere som en endring i arbeidsfordelingen og som en ønsket avveining mellom lønnet arbeid og andre aktiviteter.

Roboter og digitalisering er i ferd med å endre produksjonslivet. Denne prosessen endrer etterspørselen etter ulike typer arbeidskraft både direkte der produksjonen legges om, men også indirekte gjennom økte inntekter og strukturendringer som følge av ubalansert produktivitetsvekst. Politikk som bidrar til kompetanseutvikling, mekanismer for livslang læring, jobb-til-jobb mobilitet, geografisk mobilitet og generelle tiltak som stimulerer til nyskaping, innovasjon og til å ta i bruk ny teknologi i bedriftene vil derfor samtidig være tiltak som vil være til hjelp når vi nå går inn i en ny fase med robotifisering og digitalisering. For Norge, som kanskje nettopp har fått en forsmak på de omstillinger vi må igjennom etter oljen, blir det ekstra viktig å gjøre denne typen forberedelser.

Referanser

Abraham, Karthrine G and Melissa S Kearney (2018) «Explaining the decline in the US employment-to-population ratio: A review of the evidence», NBER working paper # 24333, Cambridge MA.

Albaek, Karsten, Rita Asplund, Erling Barth, Lena Lindahl, Kristine von Simson, and Pekka Vanhala (2015) “Youth Unemployment and Inactivity. A comparison of school-to-work transitions and labour market outcomes in four Nordic countries” TemaNord 2015:548. Copenhagen: Nordic Council of Ministers <http://dx.doi.org/10.6027/TN2015-548>

Albaek, Karsten, Rita Asplund, Erling Barth, Lena Lindahl, Marte Strøm, and Pekka Vanhala (2018) “Better Late than Never? NEET status and late completion of upper secondary schooling in the Nordic countries” Paper presented at the ESPE conference, Antwerpen 2018.

Autor, David H. & David Dorn & Gordon H. Hanson, (2013) "The China Syndrome: Local Labor Market Effects of Import Competition in the United States," American Economic Review, American Economic Association, vol. 103(6), pages 2121-2168, October

Autor D.H. & David Dorn, 2013. "The Growth of Low-Skill Service Jobs and the Polarization of the US Labor Market," American Economic Review, American Economic Association, vol. 103(5), pages 1553-1597, August.

Barth, Erling, Kalle Moene and Axel West Pedersen (2018) “Rising Inequality in the Egalitarian Nordics”, manuscript, Oslo: Institute for social research

Barth, Erling, Moene, Karl Ove og Axel West Pedersen 2015, «Trygd og sysselsetting i et internasjonalt perspektiv», I Bay A.H, A. Hagelund og A. Hatland (red) *For mange på trygd? Velferdspolitiske spenninger?* Oslo: Cappelen Damm Akademisk.

Barth, Erling, og Kalle Moene (2016) "Reell eller Ideell Konkurransen" *Samfunnsøkonomen* nr 2/2017 s.92-102

Barth, Erling, Moene, Karl Ove og Axel West Pedersen 2015, «Trygd og sysselsetting i et internasjonalt perspektiv», I Bay A.H, A. Hagelund og A. Hatland (red) *For mange på trygd? Velferdspolitiske spenninger*. Cappelen Damm Akademisk, Oslo 2015

Barth, Erling, Kalle Moene and Fredrik Willumsen (2014) "The Scandinavian Model – an interpretation" *Journal of Public Economics* Vol. 117:60-72

Barth, Erling and Kalle Moene (2012) "Employment as a Price or a Prize of Equality: A Descriptive Analysis", *Nordic Journal of Working Life Studies*, Vol 2(2):5-22

Barth, Erling (2019a,b) Dokumentasjonsnotater, upublisert, Institutt for samfunnsforskning, Oslo

Blanchard, Olivier (2018), "Should We Reject the Natural Rate Hypothesis?" *Journal of Economic Perspectives*, vol 32(1) pp 97-120.

Calmfors, Lars (2013) «The Swedish Macroeconomic framework» in *Handbook in Swedish Politics* (ed Jon Pierre) Oxford University Press

Calmfors, Lars (2015) "How well is the Nordic model doing? Recent performance and future challenges", chapter 1 in Valkonen and Vihiriala (Eds) *The Nordic Model – challenged but capable of reform*, The Nordic Council of Ministers 2014.

Dagsvik, J.K., Kornstad, T. and T. Skjerpen (2007): "Motløse arbeidere og yrkesdeltakelse" *Søkelys på arbeidslivet*, 2/2007, 159-169.

Fernald, John G, Robert E. Hall, James H. Stock, and Mark W. Watson (2017) "The Disappointing Recovery of Output after 2009" NBER Working Paper No. 23543

Frey, C. B., & Osborne, M. A. (2017). The future of employment: how susceptible are jobs to computerisation?. *Technological Forecasting and Social Change*, 114, 254-280

Grødem, Anne Skevik, Magnus Bergli Rasmussen, Axel West Pedersen og Ines Wagner (2019) "Inntektssikring for befolkningen i yrkesaktiv alder – en sammenlikning av syv nordeuropeiske land", Institutt for samfunnsforskning, Oslo.

Johansen, Leif 1982, Arbeidsledigheten lettere opp enn ned? *Sosialøkonomen* nr. 10, s.29-40.

Lönebildningsrapporten 2011. Stockholm: Konjunkturinstitutet.

Hardoy, Ines; Røed, Knut; von Simson, Kristine; Zhang Tao, "En komparativ analyse av effekter av innsats for å inkludere utsatte unge i arbeid i Norden", rapport 2016:13 Oslo:Institutt for samfunnsforskning.

Katz Lawrence F. & Kevin M. Murphy, 1992 "Changes in Relative Wages, 1963–1987: Supply and Demand Factors," *The Quarterly Journal of Economics*, Oxford University Press, vol. 107(1), pages 35-78.

NOU 2018:13. Voksne i grunnskole- og videregående opplæring — Finansiering av livsopphold.

OECD (2015) Employment Outlook 2015. Paris:OECD

OECD (2017) Employment Outlook 2017. Paris: OECD

OECD (2018) Employment Outlook 2018. Paris: OECD

von Simson, Kristine (2019), «Kunnskapsoversikt: Effekter av arbeidsmarkedstiltak mv på arbeidstilbud og sysselsetting, norske erfaringer.» Institutt for samfunnsforskning, Oslo